

Prof. drd. **Maria Costea** este originară din Bucovina de Nord și cunoscătoare de limbi slave. Absolventă a Univ. „1 Decembrie 1918” Alba Iulia și licențiată în istorie a Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, cu media maximă (în 1997). Doctorand în istorie (din 2002), sub conducerea științifică a prof. univ. dr. Viorica Moisuc, la Univ. „Ovidius” Constanța, cu tema *Relațiile politico-diplomatice româno-bulgare (1938-1940)*. Maria Costea a participat la conferințe internaționale și este autoare de studii științifice publicate în reviste de specialitate. Este profesoară la Liceul „C. Brâncuși” din Târgu-Mureș. Cartea reprezintă o parte a tezei sale de doctorat.

„Însemnătatea relațiilor dintre România și Bulgaria este evidentă, date fiind vecinătatea și destinul lor istoric și actual. Cartea Mariei Costea reprezintă o reală contribuție științifică la cunoașterea unui subiect care nu a fost tratat până acum în istoriografia românească: «Negocierile româno-bulgare privind problemele litigioase» dintre cele două țări. Întemeiată pe documente diplomatice inedite din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, lucrarea aduce în circuitul științific o serie de informații noi și foarte interesante privind relațiile româno-bulgare și politicile celor două state privitoare la problemele ce grevau raporturile bilaterale: minoritățile, școlile, bisericile, proprietățile, atacurile bandelor de comitații bulgari, colonizarea macedo-românilor în Dobrogea de Sud.”

Prof. univ. dr. Viorica Moisuc

ISBN: 973-647-226-4

Maria Costea

**ROMÂNIA
și
BULGARIA**

Carol al II-lea 1918-1943

**DIPLOMAȚIE
și
CONFLICT**

Maria Costea • ROMÂNIA ȘI BULGARIA – DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT

Editura NAPOCA STAR

Maria Costea

**ROMÂNIA ȘI BULGARIA –
DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT**

Referent științific: **Prof. univ. dr. Viorica Moisuc,**
Universitatea „Ovidius” din Constanța

Editura NAPOCA STAR
Piața Mihai Viteazul 34-35/19
e-mail: napocastar@cluj.astral.ro
tel: 0744/794809, 0740/167461
tel/fax: 0264/432547
<http://www.napocastar.astral.ro>

Director general:
Gabriel Hrdlicska

Director de editură:
Dinu Virgil-Ureche

Copyright © Maria Costea, 2004

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

COSTEA, MARIA

România și Bulgaria – diplomație și conflict/

Maria Costea, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004

104 p. ; 21 cm.

Bibliogr.

ISBN: 973-647-226-4

Maria Costea

ROMÂNIA ȘI BULGARIA – DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT

*Negocierile româno-bulgare
privind problemele litigioase
în perioada noiembrie 1933-martie 1940,
reflectate în
documentele diplomatice românești*

**Editura Napoca Star
Cluj-Napoca
2004**

CUPRINS

<i>INTRODUCERE</i>	7
--------------------------	---

Capitolul 1

Bazele tratatelor româno-bulgare	13
--	----

Capitolul 2

Negocierile în 1938	21
---------------------------	----

Capitolul 3

Negocierile în 1939	41
---------------------------	----

Capitolul 4

Negocierile din 1940	55
----------------------------	----

Capitolul 5

Principalele probleme litigioase abordate în tratativele româno-bulgare (analiză descriptivă)	61
5. 1. Bisericile minoritare: bulgară din România și română din Bulgaria	61
5. 2. Școlile din Dobrogea de Sud	66
5. 3. Pensionarii bulgari din Dobrogea de Sud	68
5. 4. Corvezile și cazarea coloniștilor macedo-români	71
5. 5. Amnistierea infractorilor bulgari	73
5. 6. Problema dublelor proprietăți întretăiate de frontiera terestră româno-bulgară	76
5. 7. Cazul mănăstirii Zografos de la Muntele Athos	79
5. 8. Chestiunea podului peste Dunăre	82
5. 9. Încheierea Convenției aeriene	84

<i>CONCLUZII</i>	87
------------------------	----

<i>BIBLIOGRAFIE</i>	89
---------------------------	----

Introducere

Românii și România au sprijinit substanțial mișcarea de eliberare națională care a condus la crearea Bulgariei moderne. În spațiul românesc au activat liderii revoluționari bulgari Hristo Botev, Gheorghe Rakovski, Liuben Karavelov, Vasil Levski, care au trecut apoi Dunărea. Prima carte tipărită în limba bulgară vorbită de popor a apărut la Râmnicu-Vâlcea (1806), primul abecedar bulgar s-a tipărit la Brașov (1824), prima școală bulgară modernă s-a deschis la Gabrovo (1835), iar la Brăila (în 1869) s-a instituit „Societatea literară bulgară”, embrionul Academiei Bulgare de Științe de mai târziu. În Războiul ruso-româno-turc din 1877-1878, România a luptat pentru independența sa, contribuind totodată și la eliberarea Bulgariei, devenită stat autonom în 1878¹. Aceste fapte istorice s-au întipărit în conștiința publică românească, fiind invocate adesea de presa de la București în perioada interbelică.

După Primul Război Balcanic, datorită modificării statu-quo-ului teritorial în sudul Dunării și a echilibrului balcanic în favoarea Bulgariei, România a pretins Cadrilaterul, din motive de securitate, determinate de revendicarea Dobrogei românești de către cercurile naționaliste de la Sofia. Argumentul strategic avea să fie dublat de argumentul etnic: în perioada interbelică, România a colonizat în Cadrilater aromâni din Macedonia, refugiați de sub regimul opresiv la care erau supuși de Bulgaria, Grecia și Serbia (apoi Jugoslavia), care își împărțiseră Macedonia. Inițial, prin Protocolul de la Petersburg (din 3 mai

---

¹ Plamen Pavlov, Iordan Ianev, Daniel Cain, *Istoria Bulgariei*, Ed. Corint, București, 2002. Constantin Velichi, *România și renașterea bulgară*, București, 1980.

1913), Bulgaria a cedat României orașul Silistra. Apoi, participând cu trupe la Al Doilea Război Balcanic împotriva Bulgariei, România a obținut Cadrilaterul (până la linia Turc Smil-Ekrene) prin Tratatul de la București din 10 august 1913².

Populația Cadrilaterului (Dobrogei de Sud) a cunoscut modificări importante de-a lungul vremii. În 1878 cei mai numeroși erau turcii și tătarii. În perioada 1878-1913, statul bulgar a colonizat masiv etnici bulgari, care au devenit majoritari. În epoca interbelică, statul român a colonizat aici aromâni din Macedonia, iar o parte din turci au emigrat în Turcia. Dobrogea de Sud (județele Durostor și Caliacra), numită și Dobrogea nouă, sudul Dobrogei sau Cadrilater, avea o suprafață de 7. 142 km² și o populație de 412. 105 locuitori în 7 septembrie 1940. Dintre aceștia, erau 118. 373 români (28,42%), 162. 625 bulgari (39,46%) și 131. 107 locuitori de alte naționalități (31,82%), mai ales turci și tătari. În cadrul schimbului de populație, hotărât prin Tratatul de la Craiova, au fost evacuați 102. 093 etnici români din Cadrilater și 64. 000 etnici bulgari din Dobrogea Veche.³ De atunci, Dobrogea de Sud are o populație pur bulgară și aparține definitiv Bulgariei. România și Bulgaria nu mai au nici o pretenție teritorială una față de alta, granița lor fiind definitivă.

În Primul Război Mondial, Bulgaria a luptat în tabăra Puterilor Centrale, ocupând Cadrilaterul și sudul Dobrogei vechi (până aproape de calea ferată Cernavodă-Constanța), iar restul Dobrogei a fost supus unei administrații mixte, exercitate de Germania, Bulgaria, Turcia și Austro-Ungaria, după cum consemna Tratatul de pace (separată) încheiat la

---

² Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul* (ed. Stelian Neagoe), Ed. Machiavelli, București, 1995, p. 161-240. Ion Bulei, *Atunci când veacul se naște...*, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 285-292. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena, Memorii*, Ed. Enciclopedică, București, 1991, p. 117.

³ Alessandru Duțu, Maria Ignat, *1940 Drama României. Rapt și umilință*, Ed. Universal Dalsi, București, 2000, p. 273.

Buŧtea-București în 7 mai 1918. Tratatul nu a fost ratificat de regele Ferdinand al României, fiind anulat prin înfrângerea Puterilor Centrale, iar Armata Română a intrat din nou în Dobrogea și în Cadrilater la sfârșitul anului 1918. Tratatul de Pace de la Neuilly din 27noiembrie 1919 recunoștea apartenența Dobrogei de Sud și de Nord la România, confirmând granița româno-bulgară existentă la 1 august 1914⁴.

Nemulțumită de clauzele teritoriale, economice și militare restrictive care i-au fost impuse prin Tratatul de la Neuilly, Bulgaria a promovat, în perioada interbelică, o politică externă dominată de revizionism și iredentism. Bulgaria s-a alăturat statelor revizioniste, Germania, Italia, Ungaria și URSS. Guvernele de la Sofia susțineau organizații extremiste bulgare în Dobrogea, inclusiv bandele de comitagii ce săvârșeau atacuri armate, crime, jafuri, acte teroriste împotriva autorităților române de stat și a populației românești⁵. Iredentismul bulgar s-a întâlnit cu ideologia kominternistă, deoarece URSS avea interesul să facă din Bulgaria un pilon al politicii sale în Balcani⁶. Totuși, Bulgaria s-a angajat în sfera de interese a Berlinului în anii 1938-1944⁷.

---

⁴ Dan Cătănuș, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar, 1919-1940*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 20.

⁵ Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940). Documente*, Ed. Curtea Veche, București, 2000, p 98-109, doc. nr. 2, Sinteză informativă asupra iridentei bulgare, întocmită de secția a II-a Contrainformații a Marelui Stat Major al Armatei, 1938.

⁶ Stănescu, Marin C. , *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919-1943)*, Ed. Silex, București, 1994. Dan Cătănuș, *op. cit.*, passim.

⁷ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. II, Institutul European, Iași, 2000, 212; Stevan Pavlovitch, *Istoria Balcanilor, 1804-1945*, Ed. Polirom, București, 2002, p. 269; Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, Ed. Cavallioti, București, 1996, p. 134.

Obiectivul guvernelor de la Sofia era formarea „Bulgariei Mari”, care să atingă granițele ideale trasate de Tratatul de la San-Stefano din 1878 și chiar să le depășească prin anexarea întregii Dobroge. Maria Todorova relevă că, pentru naționalismul bulgar din perioada 1878-1945, Dobrogea (de Sud și de Nord) era „leagănul civilizației bulgare” și „parte componentă a statului medieval bulgar”. În plus, „România nu a aparținut niciodată Peninsulei Balcanice și nu are voie să emită pretenții la teritoriul ei, dacă vrea pace cu Bulgaria”, iar gurile unui fluviu internațional ca Dunărea nu ar trebui să se afle pe teritoriul unui singur stat, susținea în epocă demnitarul bulgar D. Rizov, definind „programul naționalismului bulgar de stat”. Înțelegând că o țară mică nu putea să recurgă cu succes la o politică de forță, Bulgaria apela mereu la sprijinul unor mari puteri, pentru satisfacerea revendicărilor sale privind anexarea Macedoniei, Dobrogei, Nișului. Accentul se punea pe revendicarea Macedoniei (jugoslave și grecești, inclusiv Salonicul) ⁸. Totodată, bulgarii considerau Dobrogea de Sud drept vatră de formare a poporului lor și grănar al Bulgariei moderne, i-au dedicat imnul iredentist „O Dobrogeanskii Crai” (foarte popular), supranumind-o uneori „zolotaia zemlia”. Istoricii bulgari Plamen Pavlov și Iordan Ianev apreciază astăzi că Dobrogea de Nord atribuită României era una dintre cele „cinci părți” în care Tratatul de la Berlin (1878) „sfășie Bulgaria”, iar Dobrogea de Sud era unul dintre acele „teritorii sfinte pentru bulgari” pierdute în timpul „primei catastrofe naționale” (1913), „un teritoriu pur bulgăresc”, recuperat pe cale diplomatică în 1940. ⁹ Aceste afirmații trebuie nuanțate, deoarece realitatea istorică este mai complexă: Dobrogea (de Nord și de Sud) aparține spațiului carpato-danubiano-pontic de etnogeneză și de locuire a poporului

---

⁸ Maria Todorova, *Cursul discursului naționalismului bulgar*, în Peter F. Sugar, „*Naționalismul est-european*”, Ed. Curtea Veche, București, 2002, p. 50-86

⁹ Plamen Pavlov, Iordan Ianev, Daniel Cain, *op. cit.*, p. 105, 133, 142.

român, a fost stăpânită și de Mircea cel Bătrân, devenind de-a lungul veacurilor un teritoriu multietnic și multiconfesional, cu o componentă etnică românească substanțială. Considerăm însă că, după Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, cu schimbul de populație efectuat, Dobrogea de Sud bulgară are o populație pur bulgară, iar problema graniței dintre Bulgaria și România este închisă definitiv.

După desăvârșirea unității sale național-statale din 1918, România a urmărit apărarea suveranității, independenței și integrității sale, printr-o politică de organizare a păcii și securității în Europa. În acest sens, România a apelat la instrumente politico-diplomatice atât cu caracter general (Tratatele de pace, Pactul Societății Națiunilor, Convenția de la Londra pentru definirea agresiunii și teritoriului din 1933, integrarea activă în sistemul de securitate francez, etc.), cât și cu caracter regional: Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. În special Antanta Balcanică (1934-1940) și alianța încheiată cu Jugoslavia în cadrul Micii Înțelegeri (1921) operau în strategia sa de apărare în fața iredentismului bulgar. România era înconjurată de trei vecini revizionisti (URSS, Ungaria și Bulgaria) ¹⁰.

După 1933, în contextul ofensivei revizionismului, când Franța și Anglia se derobau de obligațiile lor față de țările prietene din Europa Centrală (Acordul de la Munchen fiind o dovadă), iar România era tot mai izolată pe plan internațional,

---

¹⁰ Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1939 - mai 1940*, Ed. Academiei, București, 1971. Dobrinescu, Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Ed. Junimea, Iași, 1992. Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei, București, 1972. Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Ed. Politică, București, 1968. Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938 – martie 1940)*, Ed. Politică, București, 1980. Ioan Scurtu, *România și marile puteri (1933-1940)*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2000. Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Ed. II (îngrijită de E. Simion), Ed. Albatros, București, 1996

diplomația românească a acționat pentru reducerea tensiunii în regiune, prin Acordul de la Salonic, prin încercările de aducere a Bulgariei cât mai aproape de Înțelegerea Balcanică, prin negocieri pentru rezolvarea problemelor litigioase cu Bulgaria, în scopul de a slăbi presiunea asupra hotarelor sale. Pe calea dialogului, Bulgaria avea interesul să obțină dreptul la reînarmare, concesiuni financiare, drepturi pentru minoritatea bulgară și chiar revizui teritoriale.

Demersul nostru se concentrează asupra negocierilor speciale româno-bulgare pentru rezolvarea problemelor litigioase dintre cele două țări. Întrucât acest subiect nu a fost tratat până acum în istoriografia românească, lucrarea noastră **se bazează în special pe documente diplomatice inedite din Arhiva MAE, fondul Bulgaria**. Documentele evidențiază în principal percepțiile, opiniile și demersurile diplomației românești, dar nu neglijăm nici atitudinea Bulgariei. Utilizăm și documente oficiale emise de autoritățile de la Sofia (memorandumuri, declarații) și menționăm unele teze ale istoriografiei bulgare actuale. Aceste negocieri demonstrează că România și Bulgaria au încercat în anii '30 o îmbunătățire a relațiilor lor bilaterale atât de tensionate și complexe, prin soluționarea chestiunilor asupra cărora existau mari neînțelegeri. Chestiunile litigioase au fost abordate frontal, în discuții bilaterale deschise, ajungându-se la unele soluții de compromis. Cercetarea acestor tratative permite o mai bună cunoaștere a politicilor celor două state în privința problemelor care grevau relațiile dintre ele: minoritatea bulgară din România și cea română din Bulgaria (cu drepturile și revendicările lor privind școlile, bisericile etc.), incursiunile comitașilor bulgari, proprietățile, transporturile transfrontaliere etc.

Capitolul 1

Bazele tratativelor româno-bulgare

Negocierile româno-bulgare pentru rezolvarea problemelor litigioase au demarat din inițiativa guvernului de la Sofia, care a înaintat executivului de la București în noiembrie 1933 un memoriu cuprinzând o serie de propuneri și revendicări. În interesul său direct, Bulgaria solicita ca România să plătească despăgubiri mari cetățenilor bulgari expropriați în România prin reforma agrară, să restituie mănăstirii bulgare Zografos de la Muntele Athos mănăstirile românești Căpriană și Condița, să construiască un pod peste Dunăre împreună cu statul bulgar. În favoarea minorității bulgare, Memoriul Sofiei solicita ca România să creeze școli cu limba de predare bulgară în toate comunele cu populație bulgară, să introducă limba de cult bulgară în toate bisericile din localitățile cu populație bulgară de pe întreg teritoriul României, să restituie comunității bulgare din Dobrogea de Sud toate școlile și bisericile pe care le deținuse înainte de 1913, să plătească despăgubiri minoritarilor bulgari expropriați în România prin reforma agrară, să-i împrădiască și pe etnicii bulgari din Dobrogea de Sud fără discriminare, să plătească pensiile minoritarilor bulgari din aceeași zonă, să acorde amnistie infractorilor bulgari refugiați în Bulgaria, să pună capăt corvezilor și ocupării caselor localnicilor bulgari de către coloniștii macedo-români¹¹.

România a avut o reacție pozitivă, constructivă. România dorea să încheie un tratat bilateral asupra problemelor

---

¹¹ AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, f. 175-177, Memoriul guvernului bulgar din 30 noiembrie 1933.

care priveau interesul direct al statului vecin și să adopte o politică internă de garantare a unor drepturi mai largi pentru cetățenii români aparținând minorității bulgare. Ținând cont de propunerile Sofiei, guvernul român a stabilit normele și principiile care să stea la baza unui acord cu Bulgaria. Aceste norme, concepute de Titulescu, au fost consemnate în Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2639 din 19 decembrie 1934, prin care guvernul Tătărescu făcea concesii financiare Bulgariei, *preconiza* anumite măsuri în favoarea minorității bulgare din România și pretindea țării vecine adoptarea unor măsuri similare pe bază de reciprocitate în special în favoarea minorității române din Bulgaria. În virtutea Acordului de la Haga din 20ianuarie 1930, Bulgaria trebuia să plătească României suma de 110 milioane lei în două rate. Prima rată de 55 milioane lei a fost plătită de Bulgaria. Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri menționat, România renunța la rata a doua de 55 milioane lei, scadentă în aprilie 1932. Sofia păstra acești bani pentru a plăti despăgubirile cuvenite cetățenilor bulgari expropriați în România prin reforma agrară. În consecință, România cerea guvernului bulgar să renunțe la orice pretenție bănească față de statul român, de orice natură. Mai mult, guvernul de la Sofia trebuia să se angajeze să nu mai susțină contra statului român nici o pretenție a vreunui cetățean bulgar, a cărui cauză era anterioară acestui Jurnal.¹²

România amâna orice discuție cu privire la construirea unui pod peste Dunăre, deoarece nu existau condițiile politice și materiale pentru aceasta. Guvernul român respingea pretenția Bulgariei de restituire a „proprietăților” din România aparținând mănăstirii Zografos de la Muntele Athos. Aceasta deoarece respectivele proprietăți se aflau încă din anul 1873 în administrarea și folosința statului rus, deci cu mult înainte de Unirea Basarabiei cu România.

---

¹² *Ibidem*, f. 185-188, Jurnalul Consiliului de Miniștri nr 2639 din 19 decembrie 1934, București, semnat Tătărescu, Titulescu.

Guvernul de la București cerea Bulgariei să achite Academiei Române contravaloarea casei din Lom Palanca a răposatului Jacques Elias, care a fost expropriată de statul bulgar în 1917. Jacques Elias era un cetățean român bogat care, murind în 1923, și-a lăsat averea ca moștenire Academiei Române. Din moștenire făceau parte și banii pe care statul bulgar îi datora lui Elias ca justă despăgubire pentru casa lui din Lom Palanca, pe care guvernul bulgar i-o expropriase în 1917. Guvernul bulgar a întârziat să plătească depăgubirea cuvenită lui Elias și apoi Academiei Române.

La cererea României, statul bulgar trebuia să acorde despăgubire justă cetățenilor români Dinu Cocu, G. Dinu Ghiță și Paris Janaki din Giurmaia, cărora le fuseseră expropriate terenurile. Se cerea guvernului bulgar să recunoască cetățenia română acelor cetățeni români care domiciliau în Bulgaria și aveau această calitate, dar cărora autoritățile locale le refuzau recunoașterea.

România pretindea ca Bulgaria să restaureze monumentele ostașilor români de la Grivița, Smârdan, Acciar, Plevna. Aceste monumente ale eroilor români căzuți în Războiul din 1877-1878, fuseseră distruse de populația și autoritățile bulgare în anii Primului Război Mondial.

Cele două guverne trebuiau să lichideze împreună proprietățile rurale despărțite de linia frontierei comune. România cerea Bulgariei să taie pădurile de pe linia frontierei pentru a ușura paza granițelor. De asemenea, trebuiau întrunite Comisiile Mixte româno-bulgare, prevăzute în Acordul de la Haga.

Guvernul României adopta o serie de dispoziții în favoarea minorității bulgare în materie școlară, bisericească și culturală. Astfel, se prevedea introducerea a șase ore de limba bulgară pe săptămână („4 ore scrisul și cetitul bulgar și 2 ore instrucțiune religioasă”) în școlile primare de stat pentru elevii de origine etnică bulgară, în 110 comune cu populație bulgară

din județele Durostor și Caliacra. Aceste comune erau nominalizate. Statul român se angaja să numească în școlile menționate cadrele didactice necesare și să asigure pregătirea corpului didactic de predare pentru viitor. În acest scop la o Școală normală se introducea studierea limbii și literaturii bulgare și se acorda un număr de locuri pentru elevii de origine etnică bulgară care urmau să devină învățători în școlile din Cadrilater.

România preconiza introducerea serviciului divin în limba liturgică slavonă în 60 de parohii. Se va folosi exclusiv limba slavonă în comunele Clucli, Șimirul Nou, Aratmagea, Calipetrova, Caraomer, Caraorman, Span, Vitrina, din județul Durostor și în comunele Caroli, Cadievo și Enigea din județul Caliacra. În alte localități urmau a se folosi alternativ limbile română și slavonă, inclusiv în Bazargic, Balcic, Caverna, Silistra, Vladimirești. În parohiile din prima categorie trebuiau să fie numiți numai preoți de origine bulgară, care să officieze slujbele exclusiv în limba slavonă. În parohiile din a doua categorie se numeau câte doi preoți, unul român și unul bulgar, care să officieze în aceeași biserică alternativ în limba română și în limba slavonă. Pentru pregătirea clerului necesar, se aloca un număr de locuri pentru elevii de origine bulgară la Seminarul Teologic Central din București, pentru care se introducea studierea limbii și a ritualului slavon.¹³

Guvernul admitea intrarea în România a cărților, ziarelor, revistelor și publicațiilor din Bulgaria, cu excepția celor „vinovate de atitudine antiromânească și păgubitoare educațiunii cetățenilor români”. Guvernul lua măsuri de împrăștiere a văduvelor, orfanilor și invalizilor de război de origine bulgară, care erau îndreptățiți la aceasta.

Autoritățile române mențineau și pe viitor funcțiile existente de traducători de limbă bulgară de pe lângă tribunalele

---

¹³ *Ibidem*

și judecătoriile din județele Durostor și Caliacra. Se asigura câte un translator pentru fiecare judecătorie și tribunal, care efectuau traduceri la cauzele în care erau implicați etnici bulgari¹⁴. Guvernul român își asuma sarcina să achite pensiile foștilor funcționari, văduvelor și invalizilor de război bulgari, deveniți cetățeni români prin „anexiunea Dobrogei de Sud în 1913”, cu toate că nici un tratat nu-i impunea această obligație. Pensiile trebuiau achitate, începând cu data de 1 aprilie 1935, pe baza Legii române de pensii din 1925 cu modificările ulterioare. Lista pensionarilor era stabilită de guvernul bulgar împreună cu titlul în baza căruia li se acorda pensia. Cuantumul pensiei era fixat tot de guvernul bulgar. Pensia urma să fie achitată numai acelorora care au fost fără întrerupere cetățeni români după 1913 și locuiau în România. Statul bulgar achitase până atunci pensiile acestor categorii.

Guvernul român facilita întoarcerea în țară a cetățenilor români de origine bulgară care trecuseră în Bulgaria, după 1918, sustrăgându-se obligațiilor lor față de statul român și care nu cunoșteau încă măsurile de clemență ce fuseseră luate în favoarea lor. În acest scop guvernul român urma să publice un comunicat explicativ referitor la decretele de amnistie acordate după Primul Război Mondial și să dea instrucțiuni de aplicare către autoritățile judiciare competente.¹⁵

Drepturile pe care România le asigura minorității bulgare se acordau pe bază de reciprocitate. Bulgaria trebuia să asigure aceleași drepturi minorității române de pe teritoriul său.

România pretindea ca guvernul bulgar să introducă 6 ore de limba română pe săptămână („4 ore scrisul și cetitul român și 2 ore instrucțiunea religioasă”) pentru elevii de origine română în școlile primare din 52 de localități cu populație română din județele Vidin, Vrața, Plevna și Târnova.

---

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

Cele 52 de localități erau nominalizate. Guvernul de la Sofia trebuia să asigure pregătirea corpului didactic necesar prin primirea unui număr de elevi de etnie română la o școală normală de învățători, pentru care să se introducă studierea limbii și literaturii române. România cerea statului bulgar să instituie un gimnaziu român mixt (băieți și fete) și un liceu român mixt la Vidin care să funcționeze pe aceleași baze și în aceleași condiții ca și cele patru licee și două gimnazii bulgare de pe teritoriul României: din Silistra, Bazargic, Balcic și Cavarņa.

Guvernul de la București cerea introducerea serviciului divin în limba română în 52 de parohii cu populație română. Dintre acestea, o primă categorie o constituiau parohiile în care trebuiau numiți numai preoți de origine română care să officieze exclusiv în limba română. În a doua categorie intrau parohiile în care urmau a fi numiți 2 preoți: unul bulgar și unul român care să officieze în biserică alternativ în limbile slavonă și română. Pentru pregătirea clerului necesar, guvernului bulgar i se cerea să asigure primirea unui număr de elevi de origine română la Seminarul Teologic din Sofia pentru care trebuia introdus studiul limbii române și a ritualului în limba română.

România cerea să se admită intrarea în Bulgaria a cărților, ziarelor revistelor și publicațiilor din România pentru minoritatea română din Sudul Dunării, „cu excepționarea celor vinovate de atitudine antibulgară și păgubitoare educațiunii cetățenilor bulgari”. România solicita să fie numit câte un translator la judecătoriile și tribunalele din ținuturile locuite de populație română din Bulgaria. Acești translaatori trebuiau să asigure traducerea în limba română la procesele în care erau implicate persoane aparținând minorității române. Sofia urma să acorde amnistie cetățenilor bulgari de etnie română care au

trecut frontiera în România fără pașaport și nu s-au supus la recrutare sau încorporare.¹⁶

În afară de toate aceste prevederi, rămâneau neatinse celelalte tratate și Acordurile de la Haga. Concesiile reciproce și măsurile prevăzute pentru ambele părți în acest proiect de acord formează un bloc ce nu poate fi admis decât în întregime”. La 19 decembrie 1934, Guvernul Tătărescu îl autoriza pe ministrul Afacerilor Străine, N. Titulescu, să negocieze o înțelegere cu guvernul bulgar pe baza principiilor menționate. Guvernul însărcina ministerele de Externe, de Finanțe, al Instrucției Publice, al Cultelor și al Agriculturii să aplice deciziile adoptate aici. Documentul era semnat de primul-ministru Gheorghe Tătărescu, de ministrul Afacerilor Străine Nicolae Titulescu și de miniștrii C. Angelescu, Vasile P. Sassu, Victor Slăvescu, Alexandru Lapedatu, Victor Antonescu, general Paul Angelescu, dr. Ion Costinescu și Ion Inculeț.¹⁷

În februarie 1935, ministrul plenipotențiar al României la Sofia, Vasile Stoica, a remis guvernului bulgar un „aide-mémoire”, cuprinzând Jurnalul Consiliului de Miniștri român. În octombrie 1936, guvernul bulgar a întocmit un contra-proiect.

Miniștrii plenipotențiar români la Sofia, Vasile Stoica (în 1936) și apoi Radu Crutzescu (în 1937-1938) au continuat negocierile pe baza acestor documente. Partenerul lor de discuții la Sofia era ministrul plenipotențiar Petroff-Tchomakoff, directorul politic al MAE bulgar, special împuternicit pentru aceste negocieri de către premierul Kioseivanov. Discuțiile au fost „adesea aprige”, dar s-au făcut anumite progrese.

---

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

Capitolul 2

Negocierile în 1938

Din studiul proiectului român și al contra-proiectului bulgar, din schimburile de vederi intervenite între delegațiile română și bulgară, diplomația românească considera în aprilie 1938 că se putea ajunge la un acord asupra celor mai multe chestiuni. Acestea erau în număr de 15.¹⁸

1. România renunța la plata sumei de 55 milioane lei datorată de Bulgaria prin Acordul de la Haga.
2. Guvernul bulgar renunța la orice pretenție bănească față de statul român și nu mai susținea nici o pretenție a vreunui cetățean bulgar a cărui cauză era anterioară Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 2639 din 19 decembrie 1934. Reciproc, și România își asuma aceeași obligație față de Bulgaria. Prin excepție, guvernul de la Sofia continua să susțină pretențiile mănăstirii Zografos.¹⁹
3. Guvernul bulgar accepta să plătească Academiei Române contravaloarea casei din Lom Palanca pe care o expropriase de la răposatul Elias (fără a mai pretinde achitarea impozitelor).
4. Guvernul bulgar consimțea să lichideze împreună cu cel român proprietățile situate pe frontiera comună, care favorizau incursiunile comitagiilor. Bulgaria propunea aplicarea modelului Convenției bulgaro-iugoslave și a celei româno-iugoslave.
5. Bulgaria era de acord cu tăierea pădurilor situate pe linia de frontieră, dar cerea instituirea unei comisii mixte

---

¹⁸ *Ibidem*, vol. 82 fila 151-170, Referatul Direcțiunii Politice, privind chestiunile litigioase, din 2 aprilie 1938, București, semnat I. Rosetti.

¹⁹ *Ibidem*

româno-bulgare care să stabilească dimensiunile și modalitățile executării acestei operațiuni.

6. După îndelungate tratative, începute în 1931 s-a ajuns la 22 mai 1937, la încheierea Convenției aeriene româno-bulgare, ratificată de ambele țări până în aprilie 1938.

7. La 20 iulie 1937 s-a semnat la Varna, Convenția de înființare a unui ferry-boat Giurgiu-Rusciuk. Consiliul de Miniștri bulgar a ratificat Convenția la 31 august 1937 și a publicat-o în Monitorul Oficial Bulgar la 28 ianuarie 1938, însă România a întârziat ratificarea până după luna aprilie 1938.

8. S-a convenit reducerea taxelor de deize și pașaport.

9. Guvernul român a autorizat înființarea de consulate bulgare la Brăila, Constanța și Giurgiu, însă guvernul Bulgariei nu a trecut la fapte din lipsă de bani.²⁰

10. S-a convenit întrunirea Comisiei prevăzută în Acordul de la Haga din 1930 pentru restituirea arhivelor, actelor, valorilor, sumelor de bani etc. , confiscate de Bulgaria în timpul Primului Război Mondial. Dar Comisia mixtă nu s-a întrunit până în 1938.

11. Guvernul bulgar se obliga să restaureze monumentele românești de la Grivița, Smârdan, Acciar, Rahova. Delegația bulgară l-a rugat pe ministrul Stoica, să nu se înscrie într-o Convenție această obligație, „deoarece ar constitui o umilire” pentru Bulgaria.

12. Guvernul român se obliga să satisfacă în limita posibilului cererile de împrumut a văduvelor, orfanilor și invalizilor de război, îndreptățiți la împrumut. Delegația bulgară a promis că minoritatea bulgară din România și minoritatea română din Bulgaria o să se bucure de aceleași drepturi ca și majoritățile din cele două țări în privința distribuirii pământului la țărani, văduve și invalizi de război. Obligându-se să aplice acest principiu, guvernul român a cerut ca obligația menționată

---

²⁰ *Ibidem*, filele 151-156.

să nu figureze în Convenția scrisă din aceleași motive de ordin moral ca cele invocate de Bulgaria privind restaurarea monumentelor.

13. Statul român își asuma obligația de a achita pensiile foștilor funcționari bulgari, văduvelor, orfanilor și invalizilor bulgari care au devenit cetățeni români prin „anexiunea Dobrogei de Sud”. În acest scop guvernul bulgar va remite guvernului român un tablou, cuprinzând numele pensionarilor, cuantumul fiecărei pensii, precum și titlul în baza căruia se achita pensia.

14. România menținea în continuare interpretii de limbă bulgară care funcționau pe lângă tribunalele și judecătoriile din Cadrilater. În reciprocitate, Bulgaria se obliga să numească pe lângă câte un translator de limbă română pe lângă instituțiile judecătorești în zonele cu minoritate românească.

15. Guvernele ambelor țări admiteau reciproc intrarea pe teritoriul lor a publicațiilor (cărți și ziare), aparținând celeilalte țări cu excluderea celor vinovate de „atitudini antibulgare și antiromânești”.

O serie de alte chestiuni rămăneau nerezolvate, neajungându-se la un compromis. Anumite pretenții bulgare erau respinse categoric de către guvernul român. Astfel guvernul Bulgariei pretindea încheierea unei Convenții bilaterale privind drepturile minorităților naționale. România respingea ideea Convenției, considerând-o incompatibilă cu suveranitatea națională și cu „demnitatea” sa, așa cum erau acestea înțelese în mentalitatea epocii. Guvernul român accepta încheierea unei Convenții privind problemele financiare și de frontieră dar nu și privind minoritățile. România propunea garantarea drepturilor minorităților pe bază de reciprocitate, printr-un schimb de scrisori între cele două guverne și prin implementarea unei legislații interne, fără încheierea unei convenții bilaterale și fără instituirea unui control internațional. România respingea propunerea bulgară de înființare a unei comisii mixte compuse din 3 delegați (unul român, unul bulgar

și unul desemnat de Liga Națiunilor), care să controleze (împreună), executarea dispozițiilor cu privire la minorități. În viziunea Bulgariei, comisia ar fi avut dreptul de a primi plângeri, de a face anchete și de a interveni pe lângă cele două guverne pentru a aplană divergențele. Bulgaria propunea precizarea în Convenție că minoritatea bulgară din România este de 6 ori mai numeroasă decât minoritatea română din Bulgaria. România considera „absolut neacceptabilă” această pretenție.²¹ De ce? Aplicând principiul reciprocității într-un raport de 6 la 1, România ar înființa de 6 ori mai multe școli și biserici bulgare, față de numărul de școli și biserici românești pe care le-ar admite Bulgaria pe teritoriul său. Minoritatea română din Bulgaria ar fi defavorizată astfel. Guvernul de la Sofia nu voia să recunoască numărul real de români existent în Bulgaria.

România respingea ferm cererea Bulgariei de extindere a amnistiei și asupra crimei de trădare. Bucureștiul acorda amnistie faptelor prevăzute în Jurnalul din 1934.

România refuza să restituie mănăstirile Căpriană și Condrîța din județul Lăpușna către mănăstirea bulgară Zografos din Muntele Athos. Mănăstirea Zografos se afla sub suveranitatea Greciei, iar statul elen a renunțat la orice pretenții printr-un acord secret cu România privitor la lichidarea chestiunilor agrare.

Din rațiuni strategice și economice, România nu se angaja alături de Bulgaria la construirea unui pod peste Dunăre. Valoarea comercială a podului era aproape „inexistentă” pentru România. Podul se putea construi numai în cazul în care s-ar fi încheiat o alianță politico-militară. Până atunci, statul român accepta doar ferry-boatul Giurgiu-Rusciuk.

România dorea să acorde drepturi minorității bulgare numai în Cadrilater, în materie școlară și religioasă, așa cum se

---

²¹ *Ibidem*, fila 160.

prevedea în Jurnalul Consiliului de Miniștri din 19 decembrie 1934. România insista însă ca și statul vecin să acorde aceleași drepturi minorității române din Bulgaria, pe baza principiilor reciprocității și egalității. Guvernul român nu accepta cererea guvernului de la Sofia de a extinde aceste prevederi și în Dobrogea Veche și în Basarabia. Această extindere rămânea însă în discuție. Bulgaria renunța să mai ceară restituirea școlilor și bisericilor către minoritatea bulgară, mulțumindu-se cu utilizarea limbii materne în școlile de stat și în bisericile din localitățile din România locuite de etnici bulgari în număr de peste 400.

Guvernul bulgar refuza recunoașterea calității de cetățean român pentru românii domiciliați în Bulgaria, care au obținut această calitate. Între aceștia se numărau 10-15 cetățeni români din Giurmaia, între care frații Teodor, Boris și George Delo, cărora autoritățile bulgare le făceau șicane. Guvernul român insista ca cetățenii români expropriați în Bulgaria să fie despăgubiți în mod just de către statul bulgar. S-a convenit ca cetățenii români să se adreseze mai întâi Ministerului de Finanțe de la Sofia (cazul Beligrădeanu și alții) sau instanțelor judiciare bulgare (cazul Dinu Cocu, Dinu Ghiță și Paris Ianaki) pentru a-și revendica drepturile.²²

Unele probleme privind despăgubirile pentru expropriații din România au rămas în discuție. În Dobrogea de Sud, potrivit legii turcești, locuitorii posedau pământuri cu statut de „mirie”. Ei aveau numai un drept de uzufruct, nu de proprietate. Prin Legea Dobrogei noi din 1924, statul român a expropriat o treime din proprietățile considerate „mirie”, iar pe celelalte două treimi locuitorii au devenit pe deplin proprietari. Memoriul Bulgariei din 1933 solicita ca statul român să-i despăgubească pe țăranii bulgari expropriați de acea treime din fostele lor proprietăți considerate „mirie”. România a acceptat

---

²² *Ibidem*, fila 156-159.

să acorde tuturor proprietarilor rurali din Dobrogea de Sud (inclusiv etnicilor bulgari) o scutire de impozite pe o perioadă de maximum 5 ani. Dar Bulgaria cerea ca scutirea de impozite să ajungă la prețul real al pământurilor expropriate²³.

Guvernul român refuza încheierea unei convenții speciale româno-bulgare privind drepturile minorităților considerând că aceasta ar crea „un precedent extrem de periculos” mai ales în privința relațiilor României cu Ungaria.²⁴ Un referat MAE aprecia în aprilie 1938 că „pretențiunile bulgare apar mult prea exagerate pentru a putea fi acceptate”. Totuși, România dorea ameliorarea raporturilor româno-bulgare, care ar putea întârzia o prea strânsă apropiere bulgaro-iugoslavă. Totodată statul român ducea o politică de apărare a identității românilor de peste hotare, scria diplomatul I. Rosetti²⁵.

La 21 martie 1938, negociatorul-șef al României, Radu Crutzescu trăgea concluzia că erau foarte apropiate punctele de vedere român și bulgar asupra mai tuturor chestiunilor dezbătute, astfel încât se putea ajunge la o înțelegere definitivă. El considera că numai „refuzul guvernului român de a acorda o despăgubire expropriaților bulgari din Cadrilater ar putea îngreuna, ba chiar împiedica o înțelegere definitivă”. El era convins că în urma realizării acestei înțelegeri se va dezvolta „o sinceră și trainică prietenie între cele două popoare”. „Unele neînsemnate sacrificii materiale, anumite măsuri de echitate și o atitudine mai binevoitoare față de o minoritate care nu reprezintă nici 1% din populațiunea României, toate acestea fără a pune în primejdie siguranța fruntariilor, fără a turbura unitatea neamului, și fără a știrbi în nici un chip demnitatea noastră națională, nu-mi par un preț prea ridicat pentru a dobândi în schimb prietenia unui popor tânăr, sănătos și harnic

---

²³ *Ibidem*, fila 159.

²⁴ *Ibidem*, fila 146, Referatul Direcțiunii Politice Orientale privind fazele tratativelor româno-bulgare, din 31 ianuarie 1939, București.

²⁵ *Ibidem*, fila 165, Referat 2 aprilie 1938, București, semnat I. Rosetti.

și care mai are pe deasupra încă 600 de kilometri de graniță comună cu noi”²⁶. Pledoaria lui Crutzescu în favoarea unei înțelegeri româno-bulgare, adresată guvernului de la București, este remarcată și de istoricul italian Alberto Basciani²⁷.

În perspectiva încheierii Acordului de la Salonic prin care Înțelegerea Balcanică recunoaște egalitatea în drepturi a Bulgariei în materie de înarmare împreună cu o declarație de neagresiune²⁸, relațiile româno-bulgare s-au îmbunătățit considerabil. În iunie 1938 țarul Boris al III-lea și primul ministru Ghiorgi Kioseivanov, care era și ministru de externe, și-au exprimat dorința de a vedea rezolvate toate chestiunile pendinte între România și Bulgaria. Atmosfera era favorabilă acestor negocieri, după cum spunea și primul ministru al Turciei, Tevfik Rüstü Arras, și diplomații statelor din Înțelegerea Balcanică acreditați la Sofia. Aceste negocieri puteau să se desfășoare „independent și paralel” cu cele relative la înarmarea Bulgariei. La ordinul ministrului de externe al României, Nicolae Petrescu-Comnen, noul ministru plenipotențiar român la Sofia, Gheorghe P. S. Aurelian, i-a cerut premierului Kioseivanov să comunice punctul de vedere al guvernului bulgar cu privire la cele șapte chestiuni pendinte²⁹.

---

²⁶ *Ibidem*, f 216-226, Raport din Sofia, 21 martie 1938, semnat Radu Crutzescu.

²⁷ Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud 1918-1940*, Roma, 2000, p. 192.

²⁸ Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1939 - mai 1940*, Ed. Academiei, București, 1971, p. 57. Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938 – martie 1940)*, Ed. Politică, București, 1980, p. 96-97. Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei, București, 1972 p. 239-252.

²⁹ AMAE, fond Bulgaria, vol 82, fila 227, Tel. cif. nr. 1136 din 14 iunie 1938, Sofia, Aurelian către Comnen.

La 18 iunie 1938 Kioseivanov i-a răspuns lui Aurelian că dorea să simplifice cât mai mult negocierile între România și Bulgaria, reducând lista chestiunilor de rezolvat la trei puncte esențiale.

1. Guvernul Bulgariei cerea redeschiderea colegiilor bulgare din Silistra și Bazargic, care au fost închise de guvernul român deoarece au încălcat legea școlară. Kioseivanov recunoștea că cele 2 colegii s-au făcut culpabile de infracțiune la Legea școlară română. Dar el pretindea că și Colegiul român din Sofia a încălcat Legea școlară bulgară și totuși funcționa. Pe baza principiului reciprocității, el cerea redeschiderea colegiilor bulgare din Silistra și Bazargic. Kioseivanov propunea să nu se deschidă noi școli bulgare în România, nici noi școli române în Bulgaria, ci să se mențină statu-quo-ul. În schimb el cerea ca limba bulgară să fie predată ca limbă obligatorie în școlile românești de stat din regiunile locuite de etnici bulgari. În reciprocitate, românii din Bulgaria ar beneficia de același drept. Astfel se va evita deschiderea de noi școli minoritare în ambele țări.

2. Guvernul român a admis în Dobrogea sistemul de proprietate turcesc. Conform acestui sistem, unii locuitori dețineau numai dreptul de uzufruct (mirie) asupra pământului, care putea să fie luat de stat la moartea fiecărui uzufructuar. Prin reforma agrară, statul român s-a folosit de dreptul său pentru a expropria câte o treime din posesiunile funciare ale bulgarilor din Dobrogea de Sud. Pământul expropriat a fost dat românilor. Guvernul bulgar cerea ca acești bulgari expropriați să fie despăgubiți. Kioseivanov propunea să se facă o compensare între suma cu care ar fi despăgubiți bulgarii expropriați și suma de 55 milioane lei pe care Bulgaria o datora României în virtutea Acordului de la Haga din 1930, rezultând din ridicarea sechestrului. Deci România nu plătea despăgubiri bulgarilor din Dobrogea de Sud, iar Bulgaria nu își mai plătea datoria față de statul român.

3. Kioseivanov cerea ca România să plătească pensiile invalizilor, văduvelor și orfanilor de război bulgari din Dobrogea de Sud. Șeful guvernului de la Sofia era de părere că nu era nevoie să se încheie o convenție între cele două țări pentru rezolvarea chestiunilor pendinte. Trebuia doar ca cele două guverne să ia măsurile adecvate în mod simultan și paralel³⁰. Kioseivanov și-a exprimat dorința ca aplicarea acestei soluții să creeze o atmosferă de prietenie și încredere între cele două popoare.

Ministrul de Externe al României, Nicolae Petrescu-Comnen, a studiat cele trei propuneri ale lui Kioseivanov și a ajuns la concluzia că ele ar forma o bază acceptabilă de discuții. Aceste propuneri prezentau marele avantaj de a simplifica negocierile și de a ușura succesul lor apropiat. Statul român avea voința politică de a ajunge cât mai repede la o înțelegere cu Bulgaria. O înțelegere româno-bulgară era importantă pentru armonia întregii regiuni sud-est europene și pentru relațiile româno-britanice. Comnen constata „cu plăcere” că Kioseivanov renunța să mai ceară încheierea unei convenții speciale cu privire la minorități, convenție pe care statul român a socotit-o mereu „inacceptabilă”. Șeful diplomației române a hotărât să înceapă negocierile cu Bulgaria pe bazele comunicate de Kioseivanov, însă cu următoarele precizări: **1)** Predarea obligatorie a limbii bulgare în școlile române se va face numai în Dobrogea nouă (nu și în localitățile cu populație bulgară din Dobrogea veche și Basarabia). Nu se va încheia nici un act, ci va fi un „gentlemen’s agreement”, prin care se va stabili că la începutul anului școlar 1938-1939 se va aplica această măsură, sub rezerva reciprocității; **2)** Guvernul român va renunța la suma de 55 milioane lei datorată de guvernul bulgar. Se va încheia un protocol secret

---

³⁰ *Ibidem*, f. 229-230, Raportul nr. 1191 din 18 iunie 1938, Aurelian către N. P. Comnen.

româno-bulgar care va prevedea că statul bulgar renunță la orice pretenție bănească de la statul român³¹.

Pe baza acestui referat, ministrul Afacerilor Străine a elaborat în iulie 1938 un proiect de Jurnal al Consiliului de Miniștri, menit să înlocuiască Jurnalul Consiliului de Miniștri din 19 decembrie 1934. Noul proiect de Jurnal reafirma dorința României de apropiere de Bulgaria, prin rezolvarea chestiunilor pendinte între cele două state. Erau tratate cele trei puncte propuse de Kioseivanov:

1) Limba bulgară trebuia să fie predată în mod obligatoriu elevilor de origine etnică bulgară în acele localități din județele Durostor și Caliacra, în care majoritatea populației era de origine etnică bulgară. Reciproc, limba română trebuia să fie predată în mod obligatoriu elevilor de origine etnică română în acele localități din județele Vidin, Vrața și Plevna, unde majoritatea populației era de origine etnică română. Înțelegerea româno-bulgară în această privință va avea un caracter tacit. Cele două guverne vor lua în paralel măsurile care se vor conveni, fără a încheia un act formal.

2) Guvernul Miron Cristea renunța la suma de 55 milioane lei, care constituia rata a doua, scadentă la 1 aprilie 1932 din suma de 110 milioane lei, datorată României de către Bulgaria în virtutea Acordului de la Haga din 1930. În schimb, guvernul bulgar trebuia să declare într-un protocol secret că renunță la orice pretenție bănească față de statul român cu orice titlu, de orice natură și din orice cauză ar deriva aceasta și să se angajeze a nu mai susține contra statului român nici o pretenție a vreunui supus bulgar a cărui cauză ar fi anterioară semnării protocolului.

3) Guvernul român își asuma sarcina de a achita, începând cu 1 aprilie 1939 pensiile văduvelor, invalizilor și orfanilor de război bulgari și ale foștilor funcționari bulgari, deveniți

---

³¹ *Ibidem*, f. 237-239, Referat către Consiliul de Miniștri, București, iulie 1938, semnat Comnen.

cetățeni români prin anexiunea Dobrogei de Sud în 1913, „cu toate că nici un tratat sau declarațiune nu-i impune această obligațiune”. Statul român va plăti pensii numai persoanelor care au fost fără întrerupere cetățeni români și locuiesc în țară. Guvernul bulgar va prezenta guvernului român un tablou cuprinzând numele pensionarilor și quantumul pensiilor, precum și titlul în baza căruia s-a acordat pensia. România va plăti pensii la fel de mari ca cele pe care le-a plătit Bulgaria până în acel moment. Constatăm că, la acest punct, proiectul lui Comnen reiterea prevederile Jurnalului Consiliului de Miniștri român din 19 decembrie 1934. Guvernul patriarhului Miron Cristea îl autoriza pe ministrul afacerilor străine Comnen să trateze o înțelegere cu guvernul bulgar pe baza celor 3 principii, iar pe ministrul de finanțe și pe cel al educației naționale îi însărcina cu aducerea la îndeplinire a acestui Jurnal³².

Ministrul de externe Nicolae Petrescu-Comnen considera că negocierile româno-bulgare erau „de o importanță considerabilă”. Regele Carol al II-lea însuși „se interesează în mod deosebit de mersul acestor negocieri.” La cererea lui Comnen, Ministerul Educației Naționale, condus de Armand Călinescu, și-a dat avizul privind eliminarea diferendelor școlare bulgaro-române. Armand Călinescu arăta că în România funcționau în august 1938 șapte școli primare și șapte școli secundare (gimnazii) cu limba de predare bulgară, iar în Bulgaria funcționau numai 2 școli primare și o școală secundară cu limba de predare română. El propunea să se aplice principiul reciprocității, astfel încât în Bulgaria să funcționeze un număr de școli cu limba de predare română, egal cu numărul de școli cu limba de predare bulgară care funcționau în România. În viziunea sa, trebuia să se încheie un

---

³² *Ibidem*, f. 232-235, Jurnal al Consiliului de Miniștri din iulie 1938.

aranjament școlar special, după modelul aranjamentului școlar româno-iugoslav.

1) Aranjamentul propus trebuia să prevadă funcționarea unui liceu cu limba de predare bulgară la București și a unui liceu cu limba de predare română la Sofia. Profesorii vor fi de aceeași limbă și confesiune cu elevii. Primii profesori ai liceului bulgar din București puteau să vină din Bulgaria, până când se va forma corpul didactic necesar, din cetățeni români de etnie bulgară. Profesorii liceului român din Sofia puteau veni inițial din România până când se va forma corpul didactic necesar din rândul cetățenilor bulgari de etnie română.

2) Ministrul Armand Călinescu insista ca în Bulgaria să se înființeze un număr de gimnazii cu limba de predare română, egal cu numărul de gimnazii cu limba de predare bulgară care funcționau în România.

3) Armand Călinescu propunea să funcționeze în Bulgaria un număr de școli primare românești egal cu numărul de școli bulgare care funcționau în România. Toate școlile primare, gimnaziile și liceul cu limba de predare bulgară din România vor aplica programa școlară oficială a statului român. Reciproc, toate școlile primare, gimnaziile și liceul cu limba de predare română din Bulgaria vor aplica programa școlară a statului bulgar.

4) Se va introduce limba bulgară șase ore pe săptămână în școlile cu limba de predare română din localitățile cu populație bulgară consistentă din Dobrogea de Sud. Reciproc, se va introduce limba română – șase ore pe săptămână în școlile cu limba de predare bulgară din localitățile cu populație română consistentă din regiunile respective din Bulgaria. Numărul de școli de acest tip din Bulgaria trebuia să fie egal cu numărul școlilor similare din România.

5) România trebuia să asigure pregătirea învățătorilor bulgari necesari școlilor sale, iar Bulgaria trebuia să asigure pregătirea învățătorilor români necesari școlilor sale. Fiecare stat va

finanța toate școlile de pe teritoriul său și va asigura tipărirea manualelor necesare. Aranjamentul se va aplica numai în regiuni clar delimitate. Armand Călinescu refuza să înființeze școli bulgare în toate zonele României unde se găsea populație bulgară. Aceasta deoarece bulgarii din Sudul Basarabiei aveau o conștiință confuză privind propria identitate, iar statul român nu dorea să le stimuleze clarificarea unei conștiințe neromânești, ci să îi integreze.³³

În august 1938, cele 7 gimnazii bulgare din România funcționau după cum urmează: 1 la București (mixt – de băieți și fete), 1 la Balcic (mixt – de băieți și fete), 1 la Caliacra (mixt), 2 la Bazargic (1 de băieți și 1 de fete), 2 la Silistra (1 de băieți și 1 de fete). În următoarele orașe funcționa câte o școală primară bulgară: București, Brăila, Constanța, Balcic, Caverna, Bazargic și Silistra, în total 7 școli.³⁴

La 9 iulie 1938 ministrul plenipotențiar Aurelian i-a comunicat lui Kioseivanov că era autorizat să înceapă negocierile „ad-referendum” asupra chestiunilor pendinte între România și Bulgaria, pe baza principiilor enunțate de Comnen în proiectul de Jurnal al Consiliului de Miniștri. Repetând aceste principii, Aurelian a subliniat că guvernul român va redeschide colegiile bulgare din Silistra și Bazargic. Comnen dorea să meargă la Sofia pentru a pecetlui noua amiciție româno-bulgară, prin semnarea Convenției. Kioseivanov a fost „vădit satisfăcut” de atitudinea constructivă a României. El și-a reiterat declarația publică, potrivit căreia „politica Bulgariei este identică cu aceea a Înțelegerii Balcanice”³⁵. Președintele Sôbraniei, Moșanov i-a spus lui Aurelian că între România și

---

³³ *Ibidem*, f. 258-264, Avizul Ministerului Educației Naționale nr. 147061 din 26 august 1938 către Ministerul de Externe, semnat Armand Călinescu.

³⁴ *Ibidem*, f. 264.

³⁵ *Ibidem*, f. 241-242, Tel. cif. nr. 1358 din 9 iulie 1938 din Sofia, Aurelian către Comnen.

Bulgaria nu există probleme etnice sau de prestigiu, ci doar chestiuni financiare și de bună vecinătate. Moșanov credea că chestiunile pendinte se puteau rezolva³⁶.

La 31 iulie 1938 s-a încheiat Acordul de la Salonic, într-un spirit de bună înțelegere și speranță³⁷. În acest spirit, regele Carol al II-lea i-a conferit lui Kioseivanov înalta distincție a Cordonului Serviciului Credincios. Era o dovadă de prietenie și considerație, relevând valoarea pe care regele României o atribuia Acordului de la Salonic și viitoarei înțelegeri româno-bulgare. Cu acest prilej, Kioseivanov l-a asigurat pe Aurelian că va depune toate eforturile pentru a încheia în cursul lunii august 1938 negocierile asupra chestiunilor pendinte pentru a-l primi pe Comnen la Sofia³⁸.

Țarul Boris, președintele Consiliului de Miniștri și Parlamentul Bulgariei s-au exprimat în favoarea rezolvării chestiunilor pendinte. Astfel în Mesajul Tronului către Parlament, la 22 mai 1938, regele Boris a reliefat eforturile comune pentru reglementarea amicală a problemelor în suspensie dintre Bulgaria și România, precum și dintre Bulgaria și Grecia. În răspunsul său la mesajul tronului, Parlamentul Bulgariei și-a exprimat sprijinul pentru eforturile reciproce de reglementare a tuturor problemelor pendinte cu România și Grecia. În discursul său din 7 iulie 1938, pronunțat în fața Parlamentului, primul-ministru Kioseivanov a declarat că guvernul său a reluat convorbirile cu România pentru rezolvarea problemelor litigioase rămase în suspensie după război, sperând să se ajungă curând la un acord pentru întărirea relațiilor prietenești dintre cele două țări. Kioseivanov și-a

---

³⁶ *Ibidem*, f. 243, Tel. cif. nr. 1482 din Sofia, 30 iulie 1938, Aurelian către Comnen.

³⁷ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 57, Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 42.

³⁸ AMAE, fond Bulgaria, vol 82, f. 245, Tel. cif. nr. 1517 din Sofia, 4 august 1938, Aurelian către Comnen.

exprimat dorința de înțelegere româno-bulgară la toate întâlnirile sale cu diplomații români³⁹.

Totuși, la 13 august Kioseivanov a decis să amâne vizita lui Comnen la Sofia cu cel puțin o lună, până după înapoierea din Italia a regelui Boris, care ținea neapărat să se întâlnească cu ministrul de externe român. Kioseivanov constata că în chestiunea minorităților, România a luat-o înaintea Bulgariei. Prin promulgarea Regulamentului relativ la minorități, România a dat satisfacție aproape tuturor pretențiilor bulgare. Mai rămăneau deci chestiunile financiare. Pentru rezolvarea acestora era necesar să se ceară și avizul Consiliului de Miniștri bulgar, care nu se putea întruni curând, deoarece aproape toți miniștrii erau în vacanța de vară. Aurelian avea impresia că, după încheierea Acordului de la Salonic, care a recunoscut Bulgariei egalitatea în drepturi și după promulgarea Regulamentului relativ la minorități care dădea satisfacție aproape tuturor pretențiilor bulgare, guvernul de la Sofia era mai puțin interesat de încheierea acordului cu România. Vizita lui Comnen ar fi fost deci binevenită pentru a grăbi guvernul bulgar să semneze acordul cu România⁴⁰.

Franța și Marea Britanie și-au manifestat interesul pentru reușita negocierilor româno-bulgare, făcând demersuri constructive în acest sens pe lângă guvernul Bulgariei. Ministrul plenipotențiar al Franței la Sofia i-a transmis premierului Kioseivanov speranța guvernului francez că Acordul de la Salonic nu a fost doar un scop în sine, ci începutul unei noi ere de destindere în relațiile Bulgariei cu vecinii săi, în special cu România. Guvernul Franței a luat cunoștință cu satisfacție de negocierile care au fost antamate

---

³⁹ *Ibidem*, f. 265, Raportul nr. 1795 din Sofia, 16 septembrie 1938, Aurelian către Comnen.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 247, Tel. cif. nr. 1752 din Sofia, 13 august 1938, Aurelian către Comnen.

între România și Bulgaria și dorea în modul cel mai viu ca aceste negocieri să fie duse cât mai curând la bun sfârșit⁴¹.

Kioseivanov i-a răspuns diplomatului francez că negocierile nu puteau avansa așa de repede cum ar dori guvernul României, deoarece trebuiau rezolvate anumite chestiuni financiare asupra cărora ar urma să se pronunțe și Parlamentul Bulgariei. Bulgaria reclama României o sumă mai mare decât cea de 55 de milioane lei, pe care Bulgaria o datora statului român. Kioseivanov își contrazicea astfel propria propunere anterioară de a se compensa datoriile între cele două țări. În schimb premierul bulgar considera că problema minorităților era mai ușor de rezolvat, deoarece „prin noul Regulament relativ la Comisariatul minorităților, guvernul român a mers mai departe decât a cerut Bulgaria, acordând subsidii școlilor minoritare, ceea ce guvernul bulgar nu ceruse”. Deci **România a acordat minorităților drepturi mai largi decât a pretins statul bulgar**. Deoarece primul-ministru Kioseivanov a fost atacat de opoziția naționalistă pentru încheierea Acordului de la Salonic, el nu îndrăznea să mai ceară Parlamentului votarea unui nou acord conținând unele concesiuni din partea Bulgariei în favoarea României⁴².

Dorind să determine începerea efectivă a negocierilor, ministrul plenipotențiar Aurelian i-a remis lui Kioseivanov, la 26 august 1938, o notă scrisă, cuprinzând principiile reiterate pe baza cărora România era gata să ajungă la un acord cu Bulgaria asupra chestiunilor în litigiu. Binevoitor, Kioseivanov și-a exprimat dorința de a încheia acest acord, cât timp el va fi încă președinte al Consiliului de Miniștri. El dorea să grăbească încheierea acordului pentru a crea condițiile necesare pentru vizita la Sofia a șefului diplomației române, Comnen. Aurelian a insistat asupra faptului că s-a promulgat Decretul cu privire la

---

⁴¹ *Ibidem*, f. 249, Tel. cif. nr. 1607 din Sofia, 19 august 1939 Aurelian către Comnen.

⁴² *Ibidem*.

înființarea Comisariatului minorităților, care satisfacea drepturile legitime ale minorităților din România. Guvernul român spera ca pe baza reciprocității, aceleași drepturi să fie recunoscute și minorității române din Bulgaria. În rest, documentul reiterea principiile stabilite anterior de Comnen. Kioseivanov s-a declarat de acord cu toate punctele notei remise de Aurelian cu excepția celui privind chestiunile financiare. Kioseivanov socotea că despăgubirile expropriaților bulgari din Dobrogea de Sud depășeau suma de 55 de milioane lei, el cerând ca România să plătească. El a propus ca aranjamentul financiar să fie consacrat printr-un schimb de scrisori între cei doi miniștri de externe, efectuat cu prilejul proiectatei vizite a lui Comnen la Sofia. Astfel, acordul se putea realiza mult mai curând, fără a aștepta deschiderea Parlamentului bulgar. Kioseivanov dorea ca aranjamentul financiar să nu ia forma unei convenții care ar fi necesitat ratificarea de către Parlament. Aceasta deoarece el voia să evite criticile opoziției naționaliste la adresa politicii sale moderate. Desigur, România a acceptat propunerea lui Kioseivanov. Aurelian i-a sugerat lui Kioseivanov să nu-și mai sporească pretențiile financiare, și să nu împiedice încheierea acordului pentru câteva milioane de leva în plus sau în minus. Prin încheierea acordului, Bulgaria ar fi câștigat acești bani ”însutit”, deoarece Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică erau gata să ofere Bulgariei aceleași avantaje economice pe care țările membre și le acordaseră reciproc. Acordul de la Salonic trebuia să fie nu doar un scop în sine, ci un început, un fundament, pe care trebuia să se construiască o relație de prietenie între Bulgaria și vecinii săi. Kioseivanov a răspuns că Bulgaria urmează aceeași politică ca și Înțelegerea Balcanică, astfel încât era indiferent dacă ea făcea sau nu parte din această organizație. El spera că se va realiza o cooperare a tuturor țărilor balcanice, incluzând și Bulgaria⁴³.

---

⁴³ *Ibidem* f. 252-255, Tel. cif. nr. 1657 din Sofia, 26 august 1938, Aurelian către Comnen.

În fața Parlamentului Bulgariei, în noiembrie 1938 premierul Kioseivanov a făcut deosebire între Iugoslavia și Turcia pe de o parte, iar de cealaltă parte România și Grecia, fapt care i-a fost reproșat de către guvernul grec. Kioseivanov a vorbit separat despre dezvoltarea relațiilor cu Iugoslavia și Turcia în spiritul pactelor de amicitie pe care Bulgaria le avea cu aceste două țări. Bulgaria însă nu avea astfel de pacte cu România și Grecia. Din discursul său rezulta că Bulgaria avea deja relații amicale cu România și Grecia și el dorea ca toate problemele să fie rezolvate pentru ca relațiile cu aceste două țări vecine să devină cordiale. El spera că după rezolvarea chestiunilor pendinte, Bulgaria va ajunge să încheie pacte de amicitie și cu România și cu Grecia. În fața lui Aurelian, la 21 noiembrie 1938, primul-ministru bulgar și-a exprimat dorința de a conduce el însuși negocierile cu România. Kioseivanov a precizat că nu este vorba de chestiuni politice, ci numai de chestiuni financiare, iar negocierile cu România vor fi mult mai ușoare decât cele cu Grecia, deoarece ele se referă la sume mult mai mici. Aurelian a răspuns că în chestiunile financiare se poate întotdeauna ajunge la o înțelegere, dovadă fiind rezultatul pozitiv al vizitei demnitarului bulgar Dobri Bojilov la București⁴⁴. Bojilov a semnat Convenția dintre Banca Națională a Bulgariei și Banca Națională a României, la 4 noiembrie 1938, referitoare la efectuarea plăților în tranzacțiile bilaterale.

În general, după ce România a adoptat regulamentul privind minoritățile, atenția guvernului bulgar s-a mutat de la revendicarea de drepturi pentru minorități, la pretențiile financiare. Acordul româno-bulgar părea ușor de încheiat, iar România acționa cu insistență în acest sens. Kioseivanov își exprima mereu dorința de a încheia înțelegerea, dar nu a trecut la fapte, din cauza presiunii forțelor naționaliste iredentiste,

---

⁴⁴ *Ibidem*, f. 272-273, Tel. cif. nr. 2321 din Sofia, 21 noiembrie 1938, Aurelian către Comnen.

ostile oricărui acord. Opinia publică bulgară, presa, partidele politice din Parlament reclamau cu insistență o acțiune imediată pentru recâștigarea teritoriile „pierdute”. În ianuarie 1939, cu ocazia dezbaterii bugetului Ministerului de Externe, toți oratorii din Parlament, din toate grupările politice, au cerut guvernului să acționeze pentru a recâștiga cel puțin Dobrogea de Sud. Aceasta deoarece ei aveau impresia că România era izolată după discuțiile dintre Stoiadinovici și Ciano, reprezentând un nou pas în politica de apropiere a Jugoslaviei de Axă. Însuși președintele Comisiei Afacerilor Externe a Camerei Deputaților, Govedarov, un susținător al guvernului, a vorbit în acest sens.

În contradicție cu această opinie generală existentă în societatea bulgară, Kioseivanov promova o politică moderată și realistă, de menținere a bunelor relații cu toți vecinii, încercând să rezolve pe cale amicală litigiile existente. El a declarat că „nu trebuie să se încurajeze speranțe care nu corespund nici realităților politice, nici posibilităților țării”. El refuza să facă „politica străzii”. Kioseivanov afirma în fața Parlamentului că politica guvernului bulgar va permite, cu o bunăvoință reciprocă, să se restabilească legăturile de amiciție tradițională cu România ⁴⁵.

---

⁴⁵ *Ibidem*, f. 274-279, Raportul nr. 135 din 31 ianuarie 1939, de la Legația din Sofia către Gafencu, semnat indescifrabil.

Capitolul 3

Negocierile în 1939

România avea voința politică de a lichida absolut toate chestiunile în litigiu, în lunile ianuarie-februarie 1939, plătind despăgubiri pentru expropriații din Dobrogea de Sud pentru a satisface pretențiile financiare bulgare după ce le satisfăcuse pe cele privind acordarea de drepturi minorităților. În acest sens, România dorea încheierea unei convenții care să consacre în preambul noile raporturi de bună vecinătate și de amicitie româno-bulgare⁴⁶.

Noul ministru plenipotențiar al României la Sofia, Eugen Filotti, prezentându-și scrisorile de acreditare regelui Boris și premierului Kioseivanov la 11 martie 1939, a exprimat dorința regelui Carol al II-lea și a guvernului său de a întări legăturile tradiționale de prietenie româno-bulgare, de a dezvolta schimburile intelectuale și economice, precum și comunicațiile. El a evocat Acordul de la Salonic, tradițiile comune și profunda comunitate de interese superioare ale celor două popoare vecine. Regele Boris a exprimat oficial aceeași dorință de înțelegere. Țarul bulgar și-a declarat prietenia față de regele României. A adus un omagiu defunctului patriarh Miron Cristea pentru care Biserica Ortodoxă Bulgară avea o adevărată „venerație”, a apreciat energica personalitate a premierului Armand Călinescu. Boris a amintit de întâlnirea sa cu Carol al II-lea în 1933, când a vizitat Bucureștii, Sinaia și Brașovul. El a evocat personalitatea defunctei regine Maria, evitând să menționeze Balcul. Boris a subliniat asemănarea dintre

---

⁴⁶ *Ibidem*, f. 150, Referatul Direcțiunii Politice MAE, 31 ianuarie 1939, București, nesemnat.

regimurile politice interne ale celor două țări vecine. Filotti a reliefat dorința României de a relua discuțiile pentru lichidarea tuturor chestiunilor pendinte. Dar țarul bulgar a dat un răspuns evaziv, spunând doar că „încetul cu încetul toate se vor aranja”. Kioseivanov s-a arătat la fel de rezervat. Filotti înțelegea că după concesiile acordate de România minorității bulgare, liderii de la Sofia nu mai aveau interesul să lichideze celelalte chestiuni, care le-ar putea impune unele sacrificii. Bulgaria renunțase și la proiectul podului peste Dunăre, pretinzând acum un debușeu propriu la Marea Egee. Bulgaria părea să ducă o politică de expectativă față de România, care nu deschidea perspective optimiste⁴⁷.

În contextul demersurilor pentru atragerea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, guvernul de la Sofia a pus condiția retrocedării Dobrogei de Sud. La 21 martie 1939 Kioseivanov i-a spus clar lui Stoica, ambasadorul României la Ankara, că principalul diferend pentru opinia publică bulgară era Dobrogea. Pe lângă problemele litigioase, care au făcut obiectul negocierilor româno-bulgare de până atunci, Kioseivanov ridica deschis acum problema teritorială. Bulgarii credeau că în 1878 românii nu au vrut să accepte Dobrogea în schimbul Basarabiei de Sud, deoarece o considerau pământ bulgar. În 1913 România și-a mărit posesiunea dobrogeană cu o altă fâșie „luată” Bulgariei, fapt dezaprobat de o parte a opiniei publice românești. Însuși Iorga i-a spus lui Kioseivanov, pe atunci ministru plenipotențiar al Bulgariei la București, că anexarea Dobrogei de Sud „a fost o greșeală din partea României”. După Marea Unire din 1918 „opinia publică luminată a României” și unii oameni politici români „dezaprobă anexarea Dobrogei de Sud și în schimbul amicitiei bulgare, ar fi gata să o retrocedeze”. Alimentată cu astfel de știri, încurajată de succesele revizionismului german și

---

⁴⁷ *Ibidem*, f. 280-286, Raport nr. 475 din Sofia, 11 martie 1939, Filotti către Gafencu.

maghiar, pe seama Cehoslovaciei, instigată de forțele naționaliste din opoziție, opinia publică bulgară pretindea satisfacerea revendicărilor sale teritoriale. Opinia publică bulgară acuza guvernul Kioseivanov că nu era destul de energic și de naționalist, cerând înlocuirea lui cu un guvern mai activ, care să satisfacă pretențiile teritoriale bulgare. Guvernul Kioseivanov căuta să înfrâneze manifestațiile iredentiste, dar nu le putea suprima.

Replica diplomatului Stoica a fost categorică, arătând că „integritatea teritorială este o dogmă a întregii lumi politice românești”, și a opiniei publice românești. Kioseivanov și ceilalți bulgari se înșelau profund în privința atitudinii românilor față de Dobrogea: „Dacă ici și acolo s-au putut ivi unii care au exprimat păreri defavorabile despre anexarea Dobrogei de Sud, aceștia ori au fost oameni fără nici o răspundere, ori au făcut-o dintr-o exagerată politețe față de interlocutorii lor bulgari”. Nici unul dintre conducătorii politici ai României și nici din opoziție nu admitea nici cea mai mică modificare de frontieră. Stoica îi cerea lui Kioseivanov să oprească manifestațiile iredentiste bulgare. În interesul bunei înțelegeri, guvernul României nu a permis manifestații antibulgare, deși acestea s-ar fi putut organiza foarte ușor. România nu a ridicat niciodată pretenții asupra regiunii Vidin, „deși aceasta este locuită compact cu populațiune românească și multe cercuri politice și intelectuale cer o acțiune în acest sens”, spunea Stoica. În viziunea României, la colaborarea dorită cu Bulgaria „se poate ajunge nu stârnind apetituri teritoriale, ci căutând pe baza statu-quo-ului actual să ne facem concesii reciproce și să ne întindem o mână de ajutor, dând astfel maselor noastre convingerea că numai luptând și lucrând împreună vom fi destul de tari spre a ne păstra libertatea”. Aprobând această

concepție principială, șeful guvernului bulgar s-a declarat în favoarea unei strânse colaborări a statelor din Balcani⁴⁸.

Manifestațiile revizioniste bulgare desfășurate în stradă, în Sobranie și în presă s-au accentuat în primăvara anului 1939. Cu prilejul unei serbări oficiale la Sofia, la 6 mai 1939, în prezența regelui Boris și a guvernului său, a corpului diplomatic și a presei, s-au desfășurat manifestații revizioniste ofensatoare la adresa României. Pentru a marca nemulțumirea României și ca un gest de demnitate, ministrul plenipotențiar Filotti a părăsit capitala bulgară, întorcându-se la București pentru câteva zile. El nu a mai organizat sărbătoarea națională a României la 10 Mai la Legația română din Sofia, unde ar fi trebuit să-i invite pe oficialii bulgari⁴⁹.

Presa bulgară ducea o campanie iredentistă împotriva României, susținând că revendicările bulgare erau sprijinite și de alte state. Într-adevăr revendicările Bulgariei privind Dobrogea de Sud erau susținute de Germania, Italia, Ungaria și URSS și chiar de Turcia, Iugoslavia și Anglia. În aprilie 1939 guvernele Turciei și Angliei i-au sugerat lui Gafencu să facă sacrificii teritoriale în favoarea Bulgariei pentru atragerea acesteia în Înțelegerea Balcanică⁵⁰.

Președintele Consiliului de Miniștri al României, Armand Călinescu, a răspuns manifestațiilor revizioniste bulgare

---

⁴⁸ *Ibidem*, f. 288-293, Tel. cif. nr. 502 din Ankara, Stoica către Gafencu.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 297-298, Tel. cif. nr. 1079 din Sofia, 6 mai 1939, Filotti către Gafencu.

⁵⁰ DDI, nona serie; 1939-1943, volume V, doc. nr. 13, p. 102-104, tg. nr. 3073 din Sofia, 26 iunie 1940, Magistrati (ministrul la Sofia) către Ciano (ministrul de Externe). *DBFP*, third series, vol. V, doc. nr. , 62, tg. nr. 121, din Ankara, 13 aprilie 1939, Sir H. Knatchbull-Hugessen (Angora) to Viscount Halifax. AMAE, fond România, vol. 399, f. 12-13, tg. fără număr, din Londra, 25 aprilie 1939, Gafencu către Carol II. *DBFP*, third series, vol. V, doc. nr. 278, p. 295-297, 307-309, doc. 285, p. 326-329, 334, Visit of the Roumanian Foreign Minister, April 23-26, 1939, Record of Conversations. I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 118-119.

în discursul său rostit la Congresul general al breslelor muncitorești la 1 Mai 1939 la București. El a declarat că agitațiile iredentiste bulgare nu erau de natură să înlesnească raporturile de bună vecinătate și de prietenie pe care le dorea România. El afirma că „în nici un moment, nici un reprezentant autorizat al vreunei puteri străine nu ne-a făcut vreo sugestie despre sacrificiile noastre în legătură cu teritoriul țării”. Dimpotrivă, „pretutindeni politica guvernului român, politică de demnitate și de apărare a integrității țării, a găsit o deplină înțelegere”. România dorea să întrețină relații de bună vecinătate și de prietenie cu țările vecine, acționând pentru dezvoltarea relațiilor economice și culturale. Întreaga națiune română era însă pregătită să lupte cu armele pentru apărarea tuturor granițelor⁵¹.

Presa românească cerea Bulgariei să stopeze manifestațiile revizioniste, reamintind sprijinul pe care România l-a dat luptei de eliberare a poporului bulgar⁵².

În această atmosferă tensionată s-a produs incidentul de la Belița, un sat din Dobrogea de Sud, locuit în mare parte de etnici bulgari. Acolo, o bandă de câteva zeci de tâlhari în majoritate etnici bulgari au atacat, maltratată și jefuit 13 români, între care directorul unei fabrici de avioane, care avea o moșie în Dobrogea. Jandarmeria română i-a arestat pe tâlhari, care locuiau în comuna Belița, apoi i-a escortat spre oraș, pentru a fi predați organelor judecătorești. În drum, bandiții au opus rezistență, încercând să fugă de sub escortă. Jandarmii i-au împușcat, dar trei dintre ei au reușit să fugă la Sofia, unde au dat declarații. La 13 mai 1939 agenția bulgară de știri din Sofia a dat un comunicat în care acuza statul român că persecută minoritățile. Însuși premierul Kioseivanov l-a întrebat pe

---

⁵¹ AMAE, fond Bulgaria, vol 82, f. 294, Extras din discursul lui Armand Călinescu din 1 mai 1939, publicat în ziarul „Timpul”, din 3 mai 1939.

⁵² AMAE, fond Dosare speciale, vol. 289, f. 253, art N. Batzaria, *Pentru vecinii noștri bulgari*, în „Universul”, 4 mai 1939.

Filotti, de ce arestații nu au fost judecați și de ce toți au fost uciși, nici unul nerămânând rănit sau teafăr, deși printre ei se găseau și oameni bătrâni, care nu puteau încerca o rezistență.

Filotti i-a spus lui Kioseivanov că guvernul român dorea sincer o mai bună înțelegere între cele două țări, dar era nemulțumit de comunicatul bulgar. Cercetările autorităților române au stabilit că incidentul de la Belița era un caz de drept comun, fără legătură cu politica României față de minoritatea bulgară. Kioseivanov a explicat că el a permis publicarea comunicatului, deoarece agențiile străine Anatolia și Stefani au vorbit de atacul comitațiilor, fapt de natură a compromite guvernul bulgar în fața străinătății. Filotti a înfățișat politica binevoitoare a statului român față de minoritatea bulgară, dorind ca incidentul de la Belița să nu fie folosit ca pretext pentru agitații păgubitoare relațiilor bilaterale. Totuși guvernul bulgar continua să exploateze incidentul în fața cercurilor diplomatice și a presei străine, în defavoarea României⁵³.

Primul- ministru Armand Călinescu, care și era și ministru de interne, a dat ordine și instrucțiuni pentru liniștirea spiritelor în Dobrogea de Sud și a luat măsuri împotriva autorităților locale, care nu au putut împiedica nenorocitul incident. Armand Călinescu i-a înfățișat aceste măsuri lui Sava Kirov, ministrul plenipotențiar al Bulgariei la București⁵⁴.

Atacurile bandelor de comitații bulgari erau foarte frecvente în Dobrogea de Sud. De pildă, în 23 octombrie 1939, o bandă de comitații înarmată cu arme militare bulgare a atacat o patrulă de jandarmi români în dreptul satului Sarsânlar, județul Durostor. Un jandarm a fost ucis și altul rănit. Retrăgându-se spre frontieră, banda a împușcat 2 coloniști macedo-români, pe soții Bălașa, lângă satul Antimova. Jandar-

---

⁵³ AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, f. 301, Tel. cif. nr. 1170 din Sofia, 17 mai 1939, Filotti către Gafencu.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 304, Tel. cif. nr. 33288 din 25 mai 1939, către Legația din Sofia, Gafencu către Filotti.

meria a arestat 3 complici ai bandiților, în satul Sarsânlar, pe care i-a împușcat pentru că au încercat să fugă de sub escortă. Comandamentul Jandarmeriei i-a sancționat pe jandarmii vinovați: comandantul Jandarmeriei județului Durostor a fost destituit și condamnat la o lună închisoare, iar 3 plutonieri majori au fost destituiți și dați în judecată. Acesta a fost al patrulea atac al comitagiiilor săvârșit în luna octombrie 1939⁵⁵.

Ministrul de Externe, Grigore Gafencu, i-a transmis lui Kioseivanov prin intermediul lui Filotti, că nu mai pot fi îngăduite bandele de comitagii înarmate cu material de război bulgar, care nestingherite de autoritățile de graniță bulgare pătrund pe teritoriul României pentru a comite acte de banditism, cauzând victime în rândul grănicerilor și jandarmilor români. Asemenea fapte tulburau în modul cel mai serios atât raporturile de vecinătate dintre cele 2 țări, cât și relațiile dintre minoritarii bulgari și statul român. Aceasta tocmai când guvernul român promova o politică favorabilă minorităților și de bună înțelegere cu Bulgaria. Kioseivanov i-a răspuns lui Filotti că guvernul său condamnă și deplânge orice acte de banditism și că statul bulgar nu avea nici o legătură cu acele atacuri. El afirma că bandiții nu erau comitagii (aceștia fiind „extirpați demult”), ci simpli hoți de cai. Armele lor bulgărești nu dovedeau că ei au venit din Bulgaria, căci multe erau ascunse pe la locuitorii din Dobrogea, din vremea războiului. Oricum, guvernul de la Sofia promitea că va lua măsuri pentru paza frontierei. Kioseivanov i-a sugerat lui Filotti ca statul român să nu-i facă răspunzători pe locuitorii bulgari din Dobrogea de Sud pentru aceste acte, ca să nu se facă victime printre nevinovați⁵⁶. Istoricul Alberto Basciani apreciază că bandele de comitagii bulgari săvârșeau acte teroriste, practicau un veritabil „terorism etnic bugar”,

---

⁵⁵ *Ibidem*, f. 320-322, Notă informativă despre incidentul de la Sarsânlar, 30 octombrie 1939, București, nesemnată.

⁵⁶ *Ibidem*.

întreținând un "război rece" între comunitățile etnice din Dobrogea de Sud⁵⁷.

În 1939 guvernul României era dispus să negocieze cu Bulgaria într-un spirit de înțelegere și bunăvoință. România dorea să ajungă la o înțelegere cu Bulgaria pe următoarele baze: **1)** un schimb eventual de populație; **2)** un statut minoritar adaptat nevoilor populației bulgare din Cadrilater; **3)** un tarif preferențial care să înlesnească Bulgariei să se aprovizioneze cu cereale din Dobrogea de Sud. România refuza să facă orice concesie teritorială, și nici nu accepta vreo negociere în acest sens. Gafencu i-a prezentat acest program ministrului plenipotențiar britanic la București, Sir Reginald Hoare, la 9 iunie 1939. Gafencu aprecia că orice concesie teritorială ar slăbi România, dar nu ar atrage Bulgaria în Înțelegerea Balcanică: „Bulgaria chiar de va primi satisfacții din partea României, va rămâne la dispoziția italo-germanilor, care sunt gata să-i promită un port bulgaro-italian la Marea Egee și o Macedonie bulgaro-italiană, care ar fi o trăsătură de unire între Albania și Salonic”.⁵⁸

Atât Gafencu, cât și Kioseivanov au dezmințit ideea că între România și Bulgaria s-ar fi desfășurat negocieri privind Dobrogea de Sud. Gafencu a declarat Agenției Havas, presei internaționale și cercurilor diplomatice din principalele capitale ale lumii, că „frontierele României nu au făcut niciodată obiectul unei negocieri și nu pot fi discutate sub nici o formă”. România nu permitea nici un echivoc cu privire la acest subiect⁵⁹.

Programul lui Gafencu i-a fost comunicat lui Kioseivanov, inclusiv de ministrul de externe al Iugoslaviei,

---

⁵⁷ Alberto Basciani, *op. cit.*, p. 7, 170.

⁵⁸ AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, f. 307, Notă asupra convorbirii între Gafencu și Hoare, la 9 iunie 1939, București.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 305, Tel. cif. nr. 36364 din 7 iunie 1939, București, către oficiile noastre diplomatice, semnată Gafencu.

Markovici, la Bled. Kioseivanov nu ascundea pretențiile sale teritoriale față de România în contextul apropierei Bulgariei de țările Înțelegerii Balcanice. Markovici i-a răspuns că nici o discuție de ordin teritorial nu poate fi luată în considerare. România era dispusă să discute anumite chestiuni economice cu Bulgaria și să adopte măsuri culturale și economice în favoarea minorității bulgare. Markovici nu a vorbit despre ideea lui Gafencu privind schimbul de populație. Kioseivanov s-a declarat dispus să reia discuțiile cu România. Kioseivanov și Markovici au afișat amicitia iugoslavo-bulgară și au declarat neutralitatea celor două țări. Neutralitatea Iugoslaviei era pe placul Berlinului, iar neutralitatea Bulgariei era pe placul Franței și Angliei. După întâlnirea cu Kioseivanov, Markovici l-a asigurat pe ambasadorul României la Belgrad, Victor Cădere, că Iugoslavia nu se abate de la obligațiile sale față de aliații din Înțelegerea Balcanică⁶⁰.

România dorea atragerea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, pe baza principiilor suveranității naționale și integrității statelor. În celebrul său discurs din 9 iunie 1939 rostit în fața Parlamentului României, ministrul de externe Grigore Gafencu arăta necesitatea construirii unei comunități balcanice solidare prin atragerea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, dar cu menținerea și garantarea hotarelor existente. El reafirma unitatea și independența Înțelegerii Balcanice, factor de pace, de stabilitate și de echilibru în Europa. În scopul îmbunătățirii relațiilor sale cu Bulgaria și cu Ungaria, dar și pentru „a face dreptate tuturor cetățenilor țării”, România a luat măsuri pentru garantarea drepturilor minorităților sub aspect cultural, școlar, bisericesc și economic. Aceste măsuri au fost legiferate în Statutul minorităților, adoptat în toamna anului 1938, care a fost aplicat efectiv. Statul român înțelegea să acorde drepturi minorităților în temeiul propriei suveranități,

---

⁶⁰ *Ibidem*, f. 310-314, Tel. cif. nr. 2504, din Belgrad, 15 iulie 1939, Cădere către Gafencu.

împlinindu-și astfel îndatoririle politice, sociale și „de omenie” față de cetățenii săi. (În epocă problema minorităților era considerată o problemă internă a fiecărui stat, respingându-se orice amestec din afară). Totuși, România era „gata să încheie o înțelegere prietenească și leală cu statele vecine, Ungaria și Bulgaria privind drepturile minorităților.

Problema minorităților nu era însă, o problemă teritorială. „În cuprinsul hotarelor lui, statul român este un stat național, din care nu se pot despărți frânturi minoritare fără a dezlipi din blocul puternic încheiat al neamului nostru frânturi mult mai însemnate de români”. Grigore Gafencu declara cu fermitate că „suntem hotărâți să apărăm cu armele hotarele și neatârarea țării. La orice atingere a acestor bunuri, ne vom bate”. Iar dacă România va intra în război pentru propria apărare, Franța și Anglia erau gata să-i dea „întregul lor sprijin”. Într-un moment în care declanșarea celui de-al II-lea război mondial era iminentă, România ducea o politică de pace, de neutralitate și de echilibru, iar Gafencu vorbea despre „unitatea și indivizibilitatea ideii europene”, despre necesitatea unității europene⁶¹.

Discursul lui Gafencu a fost receptat negativ în presa bulgară, care și-a exprimat nemulțumirea și decepția. Ziarele din Sofia arătau că Gafencu promova aceleași idei ca și predecesorii săi privind menținerea hotarelor existente, fapt care nu va înlesni o înțelegere româno-bulgară. Bulgaria „nu cere teritorii românești, ci numai ce i s-a luat pe nedrept”, scria presa din Sofia. În zările bulgare se afirma că discursul lui Gafencu nu corespundea realității în privința drepturilor minorităților și a coeziunii Înțelegerii Balcanice. Discursul era calificat drept o manifestare pentru uzul intern al României.

---

⁶¹ Grigore Gafencu, *Politica externă a României*, București, 1939, p. 31-42.

Oficiul guvernului bulgar nu publica nici textul cuvântării, nici vreun comentariu⁶².

Dorind o apropiere între cele două popoare, România a invitat Bulgaria să participe în iunie 1939 la o serie de manifestări organizate la București: concursul hipic internațional, serbările Străzii Țării, inaugurarea expoziției „Muncă și voie bună”. Bulgaria le-a refuzat ostentativ⁶³.

Guvernul Bulgariei manifesta o asemenea ostilitate față de România, încât nu mai respecta nici cele mai firești reguli de curtenie în relațiile bilaterale. Autoritățile de la Sofia nu au mai permis să se organizeze tradiționala comemorare a luptelor de la Plevna și Grivița la 30 august 1939. Kioseivanov a respins chiar și cererea lui Filotti de a organiza un serviciu divin într-un cadru restrâns pe dealurile de la Grivița. Pretextul invocat a fost faptul că populația bulgară locală i-ar putea ataca și ofensa pe diplomații români, care ar participa la serviciul divin. În realitate, Filotti considera că un serviciu religios românesc nu ar fi provocat incidente, deoarece populația locală a fost întotdeauna favorabilă comemorărilor care avea loc acolo în fiecare an. Guvernul de la Sofia dorea însă să șteargă din conștiința poporului bulgar contribuția României la eliberarea Bulgariei în războiul din 1877-1878, precum și fraternitatea de luptă româno-bulgară. Se acredita ideea că participarea României la războiul din 1877-1878 a adus Bulgariei numai pierderea Dobrogei. Monumentul și mormintele ostașilor români de la Smârdan au fost demult făcute una cu pământul⁶⁴.

După declanșarea războiului, atât România (la 6 septembrie 1939), cât și Bulgaria (la 14 septembrie 1939) și-au

---

⁶² AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, Tel. cif. nr. 1420 din Sofia, 10 iunie 1939, Filotti către Gafencu.

⁶³ *Ibidem*, f. 309, Raportul nr. 1506 din 17 iunie 1939, Sofia, Filotti către Gafencu.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 315-317, Raportul nr. 2083 din 4 august 1939, Sofia, Filotti către Gafencu.

declarat oficial neutralitatea⁶⁵. Gafencu a depus eforturi pentru formarea unui bloc balcanic și a unui bloc al neutrilor, în care să includă și Bulgaria. Aflate sub influența Germaniei, Bulgaria și Ungaria au refuzat, dar și-au menținut neutralitatea⁶⁶.

Primul-ministru bulgar Kioseivanov a dat asigurări României la 25 octombrie 1939 că Bulgaria va persista în politica sa de pace și de bune relații cu vecinii și că dorește sincer o ameliorare a raporturilor cu România. Guvernul de la Sofia a publicat un manifest în care afirma dorința de pace și de bună vecinătate cu toți vecinii, fără a face deosebire între relațiile sale cu Iugoslavia și Turcia pe de o parte (cu care avea pacte de amicitie) și relațiile cu Grecia și România pe de altă parte. Kioseivanov dădea asigurarea formală că în cazul în care România s-ar găsi în dificultăți cu Rusia, guvernul bulgar nu va profita spre a face presiuni asupra României. Bulgaria aspira să ajungă la o înțelegere prietenească cu România asupra revendicărilor ei⁶⁷.

Politica de pace și de neutralitate a Bulgariei și asigurările lui Kioseivanov au produs o reacție favorabilă în România. Noul președinte al Consiliului de Miniștri al României, Gheorghe Tătărescu, în discursul-program al guvernului său rostit în fața Parlamentului, a exprimat dorința sinceră a României de a ajunge la o ameliorare reală a relațiilor cu Bulgaria într-un spirit de înțelegere reciprocă. Aceeași idee a fost susținută și de ministrul de externe, Grigore Gafencu, în fața forului legislativ de la București și transmisă guvernului de

---

⁶⁵ Plamen Pavlov, Iordan Ianev, Daniel Cain, *Istoria Bulgariei*, Ed. Corint, București, 2002, p. 143.

⁶⁶ I. Calafeteanu, *Diplomația românească în Sud-Estul Europei*, București, 1980, p. 124-240.

⁶⁷ AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, f. 323-324, Tel. cif. nr. 3050 din Sofia, 25 octombrie 1939, Filotti către Gafencu.

la Sofia. Premierul Kioseivanov s-a arătat mulțumit de aceste declarații⁶⁸.

Kioseivanov i-a spus ministrului plenipotențiar al Franței la Sofia că relațiile româno-bulgare continuau să fie corecte și că diferite personalități române păreau dornice de apropiere, însă guvernul român persistă în intransigența de până acum în chestiunile fundamentale dintre cele două țări. Filotti i-a explicat apoi diplomatului francez că guvernul român era mereu doritor de o colaborare amicală cu Bulgaria și căuta să elimine punctele de fricțiune, însă guvernul bulgar a luat măsuri de expulzare a unor cetățeni români. Poliția bulgară expulza cetățeni români, greci și turci în decembrie 1939, stârnind protestele statelor din Înțelegera Balcanică⁶⁹.

---

⁶⁸ *Ibidem*, f. 325, Tel. cif. nr. 3429 din Sofia, 1 decembrie 1939, Filotti către Gafencu.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 326, Tel. cif. nr. 3721 din Sofia, 24 decembrie 1939, Filotti către Gafencu.

Capitolul 4

Negocierile din 1940

La începutul anului 1940 au avut loc o serie de manifestări prielnice destinderii bulgaro-române. Premierii Gheorghe Tătărescu și Ghiorgghi Kioseivanov și-au transmis reciproc felicitări de Anul Nou. La 10 ianuarie Gafencu a oferit un dejun cordial în onoarea ministrului plenipotențiar bulgar la București, Sava Kirov, cu ocazia plecării sale definitive din România. Kirov a reprezentat vreme de 4 ani statul bulgar în capitala României. Gafencu și-a exprimat încrederea în viitorul relațiilor româno-bulgare, subliniind importanța intereselor comune, care legau cele două popoare. El a sugerat și nevoia construirii unui pod peste Dunăre. Kirov a subliniat eforturile depuse în ultimii 4 ani pentru dezvoltarea și întărirea relațiilor de bună vecinătate și de înțelegere între cele două țări atașate cauzei păcii și progresului. Demnitarul bulgar și-a exprimat convingerea că prin bunăvoința reciprocă, raporturile între cele 2 popoare vor continua să se dezvolte într-un spirit de încredere și de înțelegere reciprocă, în favoarea intereselor lor comune⁷⁰.

Sub semnul destinderii, Legația României din Sofia a oferit o masă premierului Kioseivanov și apoi un dineu la 31 ianuarie 1940 la care au participat ministrul de interne generalul Nedov, ministrul de război generalul Dascalov, guvernatorul Băncii Naționale și directorul politic din Ministerul Afacerilor Străine bulgar. Ministrul de război al Bulgariei a declarat că atmosfera relațiilor româno-bulgare s-a schimbat în bine. Opinia publică bulgară era mult mai calmă, poporul aproba politica de

---

⁷⁰ *Ibidem*, f. 330-331, Discursul lui Gafencu și Răspunsul lui Sava Kirov, publicate în presă, 11 ianuarie 1940.

pace și neutralitate, iar tineretul naționalist bulgar nu mai făcea dificultăți guvernului. Bulgaria își va urmări aspirațiile naționale numai pe cale pașnică și prin bună înțelegere, într-un spirit de apropiere durabilă și de restabilire a prieteniei româno-bulgare din trecut. În ultimele luni, armata bulgară a avut o atitudine corectă, de natură să nu alarmeze armata română. Declarațiile ministrului de război bulgar au câștigat în relief mai ales în comparație cu spiritul ostil al cercurilor militare bulgare din vara anului 1939. Între altele însă, ministrul Dascalov a sugerat că „Rusia are tot interesul ca Bulgaria să fie sănătoasă și puternică”⁷¹.

Politica externă de neutralitate și de înțelegere cu vecinii promovată de Kioseivanov va fi continuată de noul guvern condus de Bogdan Filov, declara noul ministru al afacerilor externe Popov la 16 februarie 1940. Popov venea din funcția de ministru plenipotențiar al Bulgariei la Belgrad. Noul șef al diplomației bulgare se declara pentru o înțelegere cu vecinii. El aștepta rezolvarea „unor chestiuni încă în litigiu” numai pe calea unor discuții pașnice bilaterale, fără amestecul marilor puteri. El credea că în raporturile cu România orice manifestare de înțelegere reciprocă trebuie susținută. El aștepta vizita ministrului român de finanțe și instalarea ferry-boat-ului care să dea ocazia unor manifestații prielnice destinderii româno-bulgare. Popov a transmis guvernului român dorința sa de înțelegere atât prin intermediul lui Victor Cădere, ambasadorul român la Belgrad, cât și prin intermediul lui Filotti, ministrul plenipotențiar la Sofia⁷².

Vizita ministrului de finanțe al României, Mitiță Constantinescu la Sofia în 21-24 februarie 1940 a favorizat o reală ameliorare a atmosferei relațiilor româno-bulgare, precum și stabilirea contactului direct între cele două guverne. Vizita a

---

⁷¹ *Ibidem*, f. 333, Tel. cif. nr. 269 din Sofia, 31 ianuarie 1940, Filotti către Gafencu.

⁷² *Ibidem*, f. 335-337, Tel. cif. nr. 433 din Belgrad, 16 februarie 1940, Cădere către Gafencu.

grăbit încheierea tratatelor economice și a netezit controversesele privitoare la aplicarea Convenției aeriene româno-bulgare⁷³.

Guvernul Filov, presa și opinia publică bulgară l-au primit pe demnitarul român într-o atmosferă surprinzător de curtenitoare și de amicală. Ministrul de finanțe român a avut întrevederi cordiale cu omologul său bulgar Bojilov (viitorul premier) cu șeful guvernului, B. Filov, cu ministrul de externe Popov, cu însuși regele Boris și cu numeroase personalități din lumea politică, economică, culturală și din presă. Dintre aceștia îi menționăm pe Tankov (fost prim-ministru), Burov (fost ministru de externe), Stoicio Moșanov (fost președinte al Sboraniei), directorii ziarelor „Slovo”, „Utro”, și „Zora”, guvernatorul Băncii Naționale. Țarul Boris l-a decorat pe ministrul român cu ordinul „Alexandru al II-lea”. Constantinescu le-a remis lui Bojilov, lui Gunev (guvernatorul Băncii Naționale), viceguvernatorului și directorului Băncii Naționale decorațiile acordate de regele Carol al II-lea. Presa bulgară a avut o atitudine foarte corectă, iar unele ziare au publicat cu acest prilej articole favorabile unei înțelegeri între cele două țări⁷⁴.

Primindu-l pe omologul său român, ministrul de finanțe bulgar Bojilov a pronunțat un discurs călduros în care a subliniat importanța dezvoltării relațiilor economice și a comunicațiilor între cele două țări. Împărtășind viziunea lui Bojilov, ministrul Constantinescu a insistat asupra liniei aeriene româno-bulgare, ferry-boat-ului de pe Dunăre, asupra raporturilor economice și a prieteniei între cele două popoare.

Pentru prima dată după mulți ani drapelul românesc a fost arborat la unele edificii publice din Sofia. O impresie deosebită a produs ceremonia de la monumentul eroilor bulgari. Constantinescu a vizitat Biserica română și Institutul Român din

---

⁷³ *Ibidem*, f. 339, Tel. cif. nr. 543 din Sofia, 24 februarie 1940, Filotti către Gafencu.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 344-348, Raportul nr. 554 din Sofia, 25 februarie 1940, Filotti către Gafencu.

Sofia. El a constatat că guvernul Bulgariei dorea îmbunătățirea relațiilor cu România. Bulgarii s-au declarat de acord cu teza României ca toate statele balcanice să promoveze în mod solidar o politică de pace, neutralitate și independență, care să corespundă intereselor lor comune. Totuși, Bulgaria nu avea să intre în Înțelegerea Balcanică din motive de oportunitate⁷⁵.

Primirea prietenească de care s-a bucurat la Sofia ministrul finanțelor a fost menționată în Mesajul Regal, citit de Carol al II-lea la deschiderea Corpurilor Legiuitoare la 7 martie 1940, ca expresie a bunelor raporturi româno-bulgare⁷⁶.

În urma acestei vizite s-a semnat Noul Acord de plăți româno-bulgar la 1 martie 1940, având ca scop dezvoltarea schimbului de mărfuri între cele 2 state. Noul Acord de plăți înlocuia Convenția dintre Banca Națională a Bulgariei și Banca Națională a României semnată la 4 noiembrie 1938 la București. Acordul de plăți din 1 martie a fost ratificat de Săbrie la 9 martie 1940 fără dificultăți. Deputatul din opoziție Kajaharov a subliniat însemnătatea vizitei lui Constantinescu și a Acordului de plăți, pentru îmbunătățirea relațiilor dintre cele 2 țări. El a insistat asupra necesității dezvoltării mijloacelor de comunicație româno-bulgară, inclusiv a înființării ferry-boat-ului. Deputatul bulgar a apreciat eforturile lui Gafencu pentru îmbunătățirea relațiilor bilaterale și a mijloacelor de comunicație⁷⁷.

În această atmosferă, președintele Consiliului de Miniștri, Bogdan Filov declara ziarului belgian „Le Soir” că „raporturile noastre cu România au fost îmbunătățite simțitor în ultimul timp și noi facem tot ce ne stă în putință ca această îmbunătățire să progreseze”. Filov afirma că Bulgaria duce o politică de pace, de neutralitate și de înțelegere cu vecinii săi. Poporul bulgar, care a

---

⁷⁵ *Ibidem*, f. 342, Tel. cif. nr. 11323 din 24 februarie 1940, din București, Gafencu către Oficiile diplomatice ale României.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 358, Mesajul Regal din 7 martie 1940.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 359-361, Raportul nr. 703 din Sofia, 9 martie 1940, Filotti către Gafencu.

suferit mult de pe urma Primului Război Mondial, dorea să se ferească de noi suferințe. „Noi dorim numai o rezolvare pe cale pașnică a revendicărilor noastre revizioniste”⁷⁸, susținea premierul Filov. La fel, ministrul de externe Popov a declarat în Sôbranie că politica sinceră și loială a Bulgariei a dat posibilitatea îmbunătățirii raporturilor cu România⁷⁹. Se remarcă prudența și abilitatea liderilor de la Sofia, care se temeau de un nou dezastru, ca cele din 1913 și 1918⁸⁰. Menținerea păcii în sud-estul Europei era și obiectivul Germaniei în acele luni, pentru a-și asigura aprovizionarea cu materii prime din regiune⁸¹. Dar în noua conjunctură din vara anului 1940, Bulgaria a participat la mutilarea României.

Istoriografia bulgară relevă acțiunile politico-diplomatice ale guvernelor de la Sofia în vederea ”restituirii pașnice a Dobrogei de Sud Bulgariei”, arătând că ”aspirațiile bulgare erau considerate juste de toate marile puteri”, URSS, SUA, Anglia, Germania și Italia, dar și de Turcia și Jugoslavia. Antonina Kuzmanova susținea că ”statul român burghezo-ciocoiesc” a promovat o ”politică de deznaționalizare”, ”vizând debulgarizarea și românizarea Dobrogei”. Prin negocierea problemelor pendinte, Sofia a încercat să amelioreze situația populației bulgare din această provincie, venind cu propuneri ”întotdeauna constructive și bine argumentate”. Negocierile au eșuat ”din vina guvernelor române”, afirmă Kuzmanova, pentru a conchide că, la 7 septembrie 1940, ”reîntoarcerea pașnică a Dobrogei de Sud la Patrie a corectat o nedreptate”⁸². Se susține că minoritatea română

---

⁷⁸ *Ibidem*, f. 362-366, Raportul nr. 798 din Sofia, 18 martie 1940, Filotti către Gafencu.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 367-372, Raportul nr. 813 din Sofia, 20 martie 1940, Filotti către Gafencu.

⁸⁰ J. Rotschild, *Întoarcerea la diversitate*, București, 1997, 100-107. P. Pavlov, *op. cit.*, p. 142-143. B. Jelavich, *op. cit.*, p. 212.

⁸¹ V. Moisuc, *op. cit.*, p. 249.

⁸² Антонина Кузманова, *От Ньой до Крайова*, Държавно Издателство Наука и Изкуство, София, 1989, p. 302-307.

din Bulgaria avea drepturi, dar era atașată cauzei naționale bulgare și se integra în mod firesc și benevol în națiunea bulgară. Considerăm că unele teze ale istoriografiei bulgare sunt discutabile, fiind contrazise de documente și de alți specialiști. Astfel, istoricul italian Alberto Basciani constată pe bună dreptate că Kioseivanov a fost cel care a amânat la nesfârșit negocierile cu România privind problemele pendinte. Aceasta deoarece guvernul bulgar avea șanse tot mai mari să obțină realizarea aspirațiilor sale teritoriale în contextul succesului revizionismului Axei în Europa⁸³. Basciani și Constantin Iordan apreciază că istoriografia bulgară este „partizană și animată de un evident spirit național”, servește „interesul național”, căutând să legitimeze aspirațiile naționale bulgare⁸⁴. Însă în același timp, istoriografia bulgară a realizat cercetări temeinice și consistente privind relațiile româno-bulgare (1878-1944), dezvoltând chiar o specializare în „dobrogeanistică” și „românistică”. Remarcăm lucrările valoroase ale istoricilor Antonina Kuzmanova, Ilcio Dimitrov, Dimităr Sirkov, Nikolai Ghencev, Žeko Popov, Blagovest Niagulov, Stefan Ancev, Peter Todorov, Vasili Veliazar, L. Panaiotov, Ivan Mitev, Ivan Slivenski, P. Tankov, Joseph Popov⁸⁵.

---

⁸³ Alberto Basciani, *op. cit.*, p. 195-198.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 8 și Constantin Iordan, *Minoritățile etnice în sud-estul european*, Ed. Curtea Veche, București, 2002, p. 149-170.

⁸⁵ Joseph Popov, *La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines*, Liege, 1935; Antonina Kuzmanova, *Dobrudjanskiat vāpros v mejdunarodite otnoseniia 1938-1940*, în „Izvestiia na Instituto po istoriia”, nr. 3, 1990, p. 113-136, A. Kuzmanova, *Balkanskata politika na Rumānia, 1933-1939*, Sofia, 1984. Zeko Popov, *Bālgarite v Severna Dobrudja*, Sofia, 1988. Stefan Ancev, *Dobrudjanskiat vāpros*, Veliko Tārnovo, 1994. Blagovest Niagulov, *La question de Dobroudja*, în “Etudes Balkaniques”, Sofia, 1989, nr. 4, p. 21-40. Dimităr Sirkov, *Vānšnata politika na Bālgaria, 1938-1941*, Sofia, 1979. Ilcio Dimitrov, *Anglia i Bālgaria, 1938-1941*, Sofia, 1996, Nikolai Ghencev, *Vānšnata politika na Bālgaria, 1938-1941*, Sofia, 1989.

Capitolul 5

Principalele probleme litigioase abordate în tratativele româno-bulgare (analiză descriptivă)

5. 1. Bisericile minoritare: bulgară din România și română din Bulgaria

Guvernul de la Sofia cerea ca bisericile pe care le avea populația bulgară înainte de 1913, să fie restituite acesteia și pretutindeni această populație să-și aibă preoții săi bulgari și serviciul divin în limba slavă veche. România refuza să ia în considerare populația „hibridă bulgaro-rusă” din Sudul Basarabiei, invocând un „interes superior național”. În Dobrogea veche și în orașele Dunării de Jos funcționau normal biserici de limbă liturgică slavă la Constanța, Galați, Brăila și București. Guvernul român a admis ca bisericiile din Constanța, Galați și Brăila să se subordoneze Mitropoliei Ortodoxe din Sofia, iar preoții lor să fie numiți de mitropolitul din Sofia. În București funcționa capela Legațiunii bulgare, beneficiind de extraterritorialitate. Guvernul român aprecia că în Dobrogea veche numai comunitățile bulgare din Babadag și Tulcea ar putea cere să li se acorde în câte o biserică serviciul divin în limba slavă veche.⁸⁶

În județele Durostor și Caliacra situația era diferită și complexă. În această regiune în 1913 existau 50 de biserici și case de rugăciuni cu aproximativ 70 de preoți bulgari care

---

⁸⁶ AMAE, fond Bulgaria, vol 82, f 694-696, Referat MAE privind bisericile minoritare, București 1934.

oficiau în limba slavă veche, chiar și în Turtucaia, unde majoritatea covârșitoare a populației era de etnie română. În timpul Primului Război Mondial, când Dobrogea a fost ocupată de Bulgaria (1916-1918) „majoritatea acestor preoți, ca și a învățătorilor și a altor intelectuali bulgari, a luat parte la acțiuni grave antiromânești”. Prin urmare, în 1918 ei s-au retras odată cu trupele și autoritățile bulgare, temându-se să nu fie deferiți justiției române. Multe din cele 50 de biserici au rămas astfel fără preoți.

Biserica Ortodoxă Română a numit în parohiile vacante preoți români care oficiau în limba română, deoarece nu erau suficienți preoți de etnie bulgară, iar populația satelor avea neapărată nevoie de preoți. Acolo unde vechii preoți bulgari au rămas la posturile lor, ei continuau să officieze în limba slavă veche. În multe comune locuite de bulgari au fost stabilite grupuri de coloniști români pentru care au fost numiți câte un preot român pe lângă vechiul preot bulgar.

În consecință în Dobrogea de Sud existau în 1934 trei categorii de parohii: 1) 82 de parohii în care serviciul divin se face numai în limba română: 51 în județul Durostor, 31 în județul Caliacra; 2) 28 de parohii mixte, în care serviciul divin se făcea alternativ în limba română și în limba slavă veche: 4 în județul Durostor și 24 în județul Caliacra; 3) 6 parohii bulgare, în care serviciul divin se făcea numai în limba slavă veche: 2 în județul Durostor și 4 în județul Caliacra.

În concluzie, serviciul divin se săvârșea în limba slavă veche total sau parțial în 34 de biserici. Dar în alte 16 parohii cu populație bulgară, preoții erau români și săvârșeau slujbele în limba română. Deci era justificată dorința comunității bulgare de a i se da preoți care să slujească în limba ei maternă, după cum recunoștea și Ministerul de Externe român. În total erau 116 parohii ortodoxe în Cadrilater.⁸⁷

---

⁸⁷ *Ibidem.*

Românii din Bulgaria locuiau în 55 de comune, dintre care 30 erau curat românești, iar 25 erau mixte (având și locuitori de etnie bulgară). Înainte de crearea statului bulgar autonom (1878) preoții comunelor românești au fost români și oficiau serviciul divin în limba română. Mai mult, în jurul Vidinului o mare parte a etnicilor români pentru a-și păstra identitatea națională au aderat la Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică) sub egida Mitropoliei din Blaj. Statul bulgar a promovat o politică naționalistă dură, urmărind ștergerea identității comunității românești. Autoritățile bulgare au eliminat limba română din bisericile satelor românești. Românii greco-catolici au fost reconvertiți cu forța la Ortodoxie. În perioada interbelică statul bulgar nu a respectat față de români nici una dintre obligațiile prevăzute în Tratatul de la Neuilly cu privire la drepturile minorităților. În 1933 (în a treia zi de Paști), însuși episcopul Neofit al Vidinului a ordonat să nu se mai officieze românește în nici una dintre bisericile din Bulgaria. Autoritățile statului au făcut percheziții și au confiscat cărțile bisericești românești. De pildă, la 18 martie 1934 căpitanul de grăniceri Vekilski a confiscat cărțile liturgice ale Bisericii din satul românesc Gumătarți, amenințându-l pe bătrânul preot Ion cu pedepse grave, dacă mai îndrăznește să slujească în limba română.

Guvernul român pretindea acordarea de drepturi minorității române din Bulgaria și minorității bulgare din România pe bază de reciprocitate. România propunea aplicarea a trei principii: **1)** În parohiile din Dobrogea de Sud, în care populația ortodoxă este peste 80% de limbă bulgară, să fie numiți preoți bulgari care să officieze în limba slavă veche. În Bulgaria în parohiile în care peste 80% din populația ortodoxă era de limbă română, preoții să fie români și să facă serviciul divin în limba română; **2)** În Dobrogea de Sud în parohiile în care populația este mixtă și minoritatea etnică bulgară depășește 400 de suflete, să se numească cel puțin doi preoți,

unul român, care să officieze în limba română, altul bulgar care să officieze în limba slavă veche. Cele două limbi se vor utiliza alternativ în aceeași biserică. Reciproc, în Bulgaria în ținuturile Vidin, Rahova și Nicopole în parohiile în care populația etnică română depășea 400 de suflete, trebuiau să se numească cel puțin doi preoți: unul bulgar și unul român, oficiind alternativ în ambele limbi; 3) În Dobrogea de Sud în parohiile cu populație mixtă, dar în care minoritatea etnică bulgară era mai mică de 400 de suflete, preotul trebuia să fie român și să officieze în limba română. Reciproc, în Bulgaria în parohiile cu populație mixtă, dar în care minoritatea etnică română era sub 400 de suflete, preotul trebuia să ie bulgar, oficiind în limba slavă veche. Pe baza acestor principii, guvernul de la București propunea ca în Dobrogea de Sud 14 parohii (în plus față de cele existente) să aibă preoți bulgari și limba liturgică slavă. Aceste parohii erau în județul Durostor: Clucii, Șimirul Nou, Aratmagea, Cairac, Brâcima, Calipetrova, Caraomar, Spnaciova, Vitrina, în total 10, iar în județul Caliacra: Conac, Carali, Cadievo, Enigea, în total 4. Alte 46 de parohii din Dobrogea de Sud trebuiau să aibă câte doi preoți: unul român și altul bulgar. Acestea erau în județul Durostor: Aidemir, Alfatar, Almalâu, Babuc, Belița, Cadichioi, Cainargeaua Mare, Cainargeaua Mică, Canilia, Cuiugiuc, Cercovna, Cocina, Cusuui din Vale, Cranova, Denizler, Doimușlar, Esehioi, Garven-Cioară, Hasachioi, Pândăcii, Popina, Sarsânlar, Satu-Vechiu, Srebrna, Silistra, în total 26, iar în județul Caliacra: Bazargic, Balic, Caverna, Ezibei, Gelengic, Hasi-Chioseler, Hascadân, Musubei, Preselenți, Prisăcani, Rasoviceni, Sabla, Spasova, Suiuciuc, Stejarul, Ceamurlia, Techea, Vladimirești, Arnăut-Cuius, Mansurova, în total 20.

În restul comunelor din Dobrogea de Sud, în care populația ortodoxă era mixtă, dar etnicii bulgari erau în număr insuficient pentru a putea avea doi preoți, servitorii altarului vor fi români. Pentru înfăptuirea acestei propuneri era nevoie de 168 de

preoți, dintre care 60 trebuiau să fie bulgari. Trebuiau să fie create încă 51 de posturi noi de preoți, dintre care 47 să fie ocupate de preoți bulgari. Acești preoți trebuiau formați în școli din România. Ministerul de Externe de la București considera că „în orice caz nu se vor putea admite la posturi de preot în România nici unii din tinerii bulgari dobrogeni, care sunt crescuți astăzi ca bursieri ai statului bulgar în seminariile teologice bulgare într-un spirit de șovinism bulgar brutal și de ură fanatică față de România.”⁸⁸

Populația bulgară din Dobrogea de Sud fusese colonizată de statul bulgar în mare parte din ținutul Kotelului între anii 1878-1913. Era răsfirată în grupuri mici printre celelalte comunități etnice din zonă și nu avea parohii mari și cu tradiție. Numărul său era mai mult decât dublul minorității române din Bulgaria. Comparativ însă, românii din Bulgaria locuiau în comune mari cu veche tradiție și cu viață religioasă intensă. Există un număr mai mare de comune pur românești în Bulgaria, decât numărul de comune pur bulgărești în Cadrilater. În ținutul Vidinului și în zona dintre Rahova și Nicopole existau 29 comune curat românești, 22 comune mixte, în care românii erau în număr de peste 400 de suflete și doar 5 comune mixte cu mai puțin de 400 de români. Ministerul de Externe român a identificat aceste comune în care cerea numirea de preoți români. Se cerea instruirea în școlile bulgare a clerului românesc necesar și să se permită preoților români existenți să officieze în limba maternă. Utilizarea limbii române în bisericile comunităților românești din Bulgaria ar contribui în mod evident la menținerea identității lor, comparativ limba slavă veche liturgică nu era înțeleasă de popor și ar contribui la întărirea conștiinței naționale a minorității bulgare din Dobrogea, aprecia un specialist din Ministerul de Externe de la București.⁸⁹

---

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, f 697-703.

5. 2. Școlile din Dobrogea de Sud

Evoluția situației învățământului din Dobrogea de Sud a fost înfățișată de Ministerul Instrucțiunii Publice într-un raport judicios adresat ministrului de externe la 18 februarie 1931. În 1913 Dobrogea de Sud anexată avea 400 de școli bulgare cu 700 învățători bulgari. Nu existau decât școli bulgare. Cele 400 de școli bulgare funcționau inclusiv în satele cu populație românească, turcească și găgăuză, care nu aveau școli în limba maternă. După statistica bulgară din 31 decembrie 1905, Dobrogea de Sud (cuprinzând plășile Silistra, Turtucaia, Balcic, Dobrici și Kurtbunar) aveau o populație de 133207 turco-tătari, 120130 bulgari, 11016 ȝigani, 6253 români și 15000 alte naționalități (inclusiv găgăuzi). Erau 47% turco-tătari și 42% bulgari. România a colonizat români macedoneni, schimbând proporția etnică și aproape toate satele au ajuns să aibă populație mixtă⁹⁰.

Statul bulgar nu a înființat nici o școală românească sau turcească, nici nu a permis înființarea de școli pentru minorități. În 1913, școlile primare bulgare existente erau școli de stat, iar comitetele școlare care se ocupau de întreținerea lor erau instituții de stat, primarul fiind președintele comitetului. Fondul de întreținere al școlilor era bazat pe un impozit școlar. Turco-tătarii și românii plăteau acest impozit, dar statul bulgar nu le-a permis instituirea de școli primare în limba maternă. Învățătorii bulgari erau în majoritate necalificați și proveneau din vechea Bulgaria, puțini dintre ei fiind localnici. După 1913, școlile de stat bulgare au fost preluate de statul român. După ce România a anexat Cadrilaterul, mulți învățători bulgari și-au părăsit posturile, plecând în Bulgaria pentru a nu rămâne sub stăpânire românească, alții au plecat, deoarece au refuzat să

---

⁹⁰ *Ibidem*, fila 656-661, Raportul Ministerului Instrucțiunii Publice nr. 158616 din 18 februarie 1931 către Ministerul de Externe, București.

depună jurământul de credință față de statul român. Astfel, în Dobrogea de Sud a rămas un număr foarte mic de învățători bulgari și aceștia numai în orașe⁹¹.

În orașele Silistra, Bazargic, Balcic și Caverna au continuat să funcționeze școli primare și secundare bulgare cu învățători și profesori bulgari, care au depus jurământul de credință față de statul român. Dar în sate nu mai existau învățători bulgari. Populația bulgară a solicitat deschiderea de școli românești pentru a învăța limba statului, care le era necesară. O serie de delegații de săteni bulgari se prezentau la revizorate (inspectorate școlare), cerând să se deschidă cât mai repede școli românești. În anii 1913-1916 s-au prezentat cereri de la sate să se deschidă școli bulgare. În anii 1916-1918 Bulgaria a ocupat Cadrilaterul și Dobrogea și a deschis școli bulgare „cu dascăli improvizați, fără nici o pregătire”. În 1919, când România a reanexat Dobrogea de Sud, câteva sate bulgare au cerut ca în școli să se învețe și bulgărește. Ministerul Instrucțiunii Publice a acceptat, numind învățători de limba bulgară în principalele comune din Dobrogea de Sud. Unii învățători erau plătiți de statul român, alți erau plătiți de săteni. Treptat, populația bulgărească nu a mai vrut să plătească învățătorii de limba bulgară, iar aceștia și-au părăsit posturile căutându-și alte ocupații, mai ales că nu aveau nici pregătirea de învățători. „În școlile unde învățătorii de limba bulgară erau plătiți de stat, populația a făcut demersuri scrise să nu se mai învețe și bulgărește, sub motiv că limba bulgară o știu copiii de acasă, ei să învețe numai românește, spre a nu se îngreua copiii cu învățarea a 2 limbi”. Țăranii bulgari doreau să învețe limba statului român la școală pentru a se putea descurca în relația cu autoritățile și cu etnicii români⁹².

Până în 1940 în satele din Dobrogea de Sud existau numai școli românești. În orașe existau atât școli românești, cât

---

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² *Ibidem.*

și bulgărești. Școala primară bulgară din Bazargic avea 30 de clase cu 1200 de elevi și eleve, ceea ce echivalează cu 6 școli de mărime obișnuită. Școlile primare bulgare din Silistra, Balcic și Caverna aveau între 200-300 elevi fiecare. În orașele Silistra și Bazargic funcționau câte un liceu bulgar de băieți și câte un liceu bulgar de fete. Iar în Balcic și Caverna funcționau câte un gimnaziu bulgar de băieți și câte un gimnaziu bulgar de fete. În toate aceste școli se primeau și elevi de la sate fără nici o restricție. Statul român finanța toate aceste școli. Comparativ, statul bulgar nu contribuia cu nimic la întreținerea școlilor minorității române din Bulgaria din regiunea Vidinului și Timocului. O serie de activiști bulgari iredentiști puși în slujba Uniunii Societăților Bulgare de Propagandă, condusă de Anghel Stoianov, încercau să-i determine pe sătenii din Dobrogea de Sud să ceară școli bulgare sub motiv că ”ocupația românească este efemeră”. Autoritățile române i-au deferit justiției pe acești agenți iredentiști. Guvernul român dorea să introducă limba bulgară în școlile din satele bulgare din Dobrogea de Sud, dar cerea Bulgariei să acorde același drept minorității române din zonele Vidin și Nicopole.⁹³

5. 3. Pensionarii bulgari din Dobrogea de Sud

Guvernul bulgar cerea ca statul român să ia asupra sa achitarea pensiilor, pe care le plătea statul bulgar funcționarilor bulgari în retragere (pensionari), văduvelor și invalizilor de război bulgari, deveniți cetățeni români prin „anexiunea” Dobrogei de Sud în 1913.

Argumentul adus de Bulgaria era că statul român înlocuia statul bulgar în toate drepturile și în toate obligațiile pe care le avea acesta în teritoriul anexat. Deci statul român avea

---

⁹³ *Ibidem.*

obligația de a plăti pensiile foștilor cetățeni bulgari, deveniți cetățeni români, în același mod în care statul român își îndeplinea obligația de a plăti pensiile foștilor cetățeni ai Imperiului Austro-Ungar din Transilvania și Bucovina.⁹⁴

Ministerul de Externe al României considera că din punct de vedere juridic se ridicau două probleme: 1. Obligațiile financiare pe care și le asumă un stat în cazul unor schimburi de teritorii sunt întotdeauna cuprinse în tratatele respective. 2. Pensia este o rentă de asigurare socială, pe care o plătește statul către cetățeni după împlinirea unei anumite vârste, pe baza reținerilor ce s-au făcut din salarii și care s-au capitalizat. Pentru ca un stat să achite pensii foștilor cetățeni ai altui stat, deveniți cetățeni ai săi, trebuia ca odată cu schimbarea cetățeniei acestora să i se fi pus la dispoziție și partea aferentă din fondul de pensii, căruia i-au aparținut pensionarii.

Aceste două condiții erau îndeplinite în cazul pensionarilor, foști cetățeni austrieci și unguri. Tratatele de la Saint-Germain (articolul 275) și de la Trianon (articolul 258) prevedeau că Austria și Ungaria trebuiau să pună la dispoziția României fondurile care se cuveneau pensionarilor lor, deveniți cetățeni români, iar România trebuia să întrebunțeze aceste fonduri pentru a achita pensiile celor îndreptățiți. Aceste obligații au fost transpuse în realitate în Bucovina și Transilvania în perioada interbelică.

Situația pensionarilor bulgari din Cadrilater era complet diferită. Tratatul de la București din 10 august 1913 nu menționa chestiunea pensionarilor bulgari din Dobrogea de Sud. Prin acest tratat, României nici nu i s-au predat fonduri de pensii, nici nu i s-a cerut să plătească pensii foștilor cetățeni bulgari.

Prin Tratatul de la București (1913) și Neuilly (1919), Bulgaria nu trebuia să dea României fondul de pensii care se

---

⁹⁴ AMAE, fond Bulgaria, vol. 82, f 705-710, Referat MAE privind pensionarii bulgari din Dobrogea de Sud.

cuvenea pensionarilor bulgari din Dobrogea de Sud care deveneau cetățeni români. Tratatetele nu prevedeau obligația României de a achita pensiile către pensionarii foști cetățeni bulgari din Cadrilater.⁹⁵

În anii Primului Război Mondial nimeni nu a plătit pensii acestor persoane din Dobrogea de Sud. În perioada 1919-1935 guvernul Bulgariei a plătit pensiile foștilor săi funcționari și invalizi din Cadrilater. Guvernul bulgar, prin Legațiunea sa din București și prin Administrațiile sale financiare din Varna, Rusciuc, Șumla și Sofia, achita pensiile cetățenilor români din această categorie. Pensionarii se prezentau personal să-și ridice sumele la Legațiunea Bulgariei din București și la Administrațiile financiare ale statului bulgar din Varna, Rusciuc, Șumla și Sofia. Prin această procedură statul bulgar întreținea în rândul etnicilor bulgari din Durostor și Caliacra, convingerea că trecerea lor sub dominația României este numai temporară. Statul bulgar folosea pensionarii ca elemente de contact și de acțiune naționalistă iredentistă în rândul populației bulgare din Dobrogea. De aceea Bulgaria nu a cerut niciodată până în anii 1933-1934 ca achitarea acestor pensii să fie preluată de statul român. Bulgaria a plătit în 1919, 1.252.817 leva. Suma a crescut până în 1928, când a plătit 8.479.404 leva și apoi a scăzut până în 1933, când guvernul bulgar a achitat 5.438.457 leva. În plus statul bulgar a plătit câte 100.000 de leva pe an ca pensii naționale, ajutoare și alocații complementare. În 1933, Bulgaria a plătit în total 5.600.000 leva, deci 6.720.000 de lei către 279 de pensionari cetățeni români de etnie bulgară din Dobrogea de Sud.

În 1933-1934 guvernul bulgar cerea ca statul român să-și asume sarcina de a plăti în continuare aceste pensii. Aceasta, deoarece Bulgaria se afla în criză financiară, iar

---

⁹⁵ *Ibidem.*

obiectivele iredentiste bulgare nu păreau să aibă șanse de realizare imediată.

Ministerul de Externe român considera că cererea guvernului bulgar putea să fie satisfăcută, din motive politice interne și externe și din motive de demnitate românească. Suma necesară plății pensiilor nu era foarte mare și urma să scadă continuu prin decesul bătrânilor pensionari. Nu era demn pentru statul român să admită ca anumiți cetățeni ai săi, care au servit populația în mijlocul căreia trăiau să primească pensii de la un stat străin. Nu era admisibil ca statul bulgar să folosească pensionarii din Dobrogea de Sud în acțiuni iredentiste, împotriva integrității teritoriale a României. În consecință, guvernul român își va asuma plata pensiilor cetățenilor săi din Dobrogea de Sud.⁹⁶

5. 4. Corvezile și cazarea coloniștilor macedo-români

La cererea guvernului de la Sofia, guvernul român a luat măsuri pentru încetarea unor abuzuri săvârșite de unele autorități civile și militare locale care îi constrâneau pe locuitorii din Cadrilater să execute lucrări de cărașie gratuite (corvezi). Într-adevăr, la 5 martie 1934 Prefectura județului Durostor raporta Ministerului de Interne că a luat toate măsurile necesare, pentru ca locuitorii județului să fie scutiți cu desăvârșire de orice fel de corvezi (angarale). Prin urmare reclamațiile pe această temă au dispărut complet. Prefectul Tașca Pucerea afirma că tensiunile existente în Cadrilater erau cauzate de atacurile săvârșite de bandele de comitagii bulgari, inclusiv în toamna anului 1933, soldate cu victime omenești. Prefectul propunea ca guvernul român (prin intermediul ministrului plenipotențiar Stoica) să solicite guvernului de la

---

⁹⁶ *Ibidem.*

Sofia „luarea de măsuri energice pentru stârpirea bandelor de comitații care produc atâtea neajunsuri regiunii și care nu servesc nici pe conaționali lor”⁹⁷.

Memoriul Bulgariei semnala nemulțumirile provocate în rândul etnicilor bulgari de încartiruirea coloniștilor macedo-români în Cadrilater. Într-adevăr, arăta Paul P. Negulescu într-un referat MAE, în perioada august-octombrie 1925 au sosit în România prin portul Constanța 11. 000 de macedo-români. Statul român i-a cazat în casele locuitorilor din Cadrilater. Primarii comunelor (mulți de etnie bulgară) și șefii posturilor de jandarmi erau însărcinați să-i repartizeze pe coloniști în casele localnicilor în mod provizoriu. Localnicii bulgari din Cadrilater erau foarte nemulțumiți de cazarea forțată în casele lor a coloniștilor români din Macedonia, provocând conflicte. Negulescu le considera doar câteva incidente de mică importanță. Ele au fost speculate însă atât de presa bulgară, cât și de profesorul Kyroff, președintele Asociațiunii Bulgare pentru Pace și Societatea Națiunilor, care s-a plâns la Geneva în două rânduri, la 14 noiembrie 1927 și 10 octombrie 1928. La 12 octombrie 1928 Comitetul Executiv al Emigrației Dobrogene în Bulgaria a depus o reclamație asemănătoare tot la Liga Națiunilor. Legația României din Geneva a trebuit să prezinte în fața Ligii Națiunilor un studiu obiectiv al faptelor. Statul român a depus mari eforturi să-i ajute pe coloniști să-și construiască case. Până la 29 noiembrie 1927 coloniștii își construiseră 800 de case în Dobrogea de Sud și cumpăraseră 300. Problema locuințelor din Dobrogea de Sud și-a redus din gravitate⁹⁸.

---

⁹⁷ *Ibidem*, fila 727, Raportul Prefecturii județului Durostor nr. 2498 din 5 martie 1934, către Ministerul de Interne, semnat Tașca Pucerea.

⁹⁸ *Ibidem*, fila 728, Referat MAE din 23 februarie 1934, București, semnat Paul P. Negulescu.

5. 5. Amnistierea infractorilor bulgari

Bulgaria a cerut (în Memoriul său și într-o notă înmănată de Legațiunea sa din București în 13 februarie 1934) ca România să acorde o amnistie generală pentru cetățenii români de origine bulgară vinovați de crime politice și fugiți în Bulgaria. O mare parte dintre infracțiunile comise au fost generate de situația Dobrogei care în timpul Primului Război Mondial a trecut de mai multe ori de sub autoritatea statului bulgar sub autoritatea statului român. România a anexat de la Bulgaria Cadrilaterul în 1913. Bulgaria a ocupat Cadrilaterul în anii 1916-1918. România l-a anexat din nou în 1918. Mulți cetățeni români de etnie bulgară din Cadrilater au dezertat din armata română, fiind recrutați în armata bulgară în anii 1916-1918. Alții au participat la acțiuni subversive împotriva statului român. În România, ei au fost acuzați fie de dezertare, fie de înaltă trădare, fie de complot împotriva siguranței statului român, ca membri în diferite bande armate. O altă categorie erau cetățenii români de etnie bulgară, urmăriți de autoritățile române pentru infracțiuni săvârșite după 1918 în timp de pace, care fugiseră în Bulgaria⁹⁹. Unii participaseră la atacurile comitagiilor.

Situația juridică exactă a fost prezentată în Raportul procurorului general de pe lângă Curtea de Apel Constanța din 1925 către Ministerul de Justiție, care va fi remis și Ministerului de Externe în 1934. Prin Decretul-lege nr. 1574 din 9 aprilie 1920 au fost amnistiate infracțiunile comise de toți cetățenii români care au fost sub arme sau care au îndeplinit un serviciu în armată în timpul Primului Război Mondial cu unele excepții pentru fapte foarte grave.

Reducându-se aceste excepții, amnistia s-a extins prin Decretele regale nr. 2469 din 4 iunie 1922 și nr. 4319 din 14

---

⁹⁹ *Ibidem*, fila 717, Raportul nr. 7709 din 13 februarie 1934, București, către Titulescu.

octombrie 1922. Prin Decretul regal nr. 2009 din 1920 au fost amnistiate infracțiunile comise de locuitorii din Vechiul Regat (inclusiv Cadrilater) care în momentul comiterii infracțiunii nu erau sub arme, nici nu îndeplineau vreun serviciu în armată, cu unele excepții pentru fapte foarte grave. Toate cele 4 decrete s-au aplicat în Cadrilater ca și în restul țării tuturor cetățenilor în mod egal fără deosebire de naționalitate. **Etnicii bulgari nu au fost discriminați în nici un fel.**

În județele Durostor, Constanța și Tulcea au fost amnistiați în anii 1920-1925 3. 220 de cetățeni, dintre care 488 erau etnici bulgari. Astfel, la Tribunalul Durostor au fost amnistiați 232 de oameni dintre care 96 de etnici bulgari. La Tribunalul Tulcea au fost amnistiate 227 de persoane, dintre care 43 etnici bulgari. La instanțele din Constanța au fost amnistiați 2. 761 oameni, dintre care 349 etnici bulgari. Arhiva Tribunalului Caliacra a ars în incendiul din 1922, astfel încât procurorul nu avea o situație exactă a persoanelor amnistiate. Presupunem că din județul Caliacra au fost amnistiați probabil în jur de 100 de etnici bulgari. În total au fost amnistiați în Dobrogea întreagă aproape 600 de etnici bulgari.

Cetățenii români din Dobrogea vinovați de infracțiuni foarte grave exceptate de la amnistie, au fost judecați și condamnați de Curtea de Apel din Constanța, de instanțele militare și de Tribunalele din Caliacra și Durostor. Majoritatea însă au fost judecați în lipsă, deoarece ei fugiseră în Bulgaria. Procurorul general de la Constanța estima un număr aproximativ de 1. 000 de persoane refugiate în Bulgaria, care au fost judecate în România pentru fapte foarte grave comise în timpul războiului. Dintre acestea Curtea de Apel Constanța a judecat 463 de inculpați. Delegația bulgară a susținut în fața „Uniunii Asociațiunilor pentru pace și pentru Societatea Națiunilor” în 1925 că numărul refugiaților era de 20. 000.

Cifra era mult exagerată. În realitate nu puteau fi decât 1.000¹⁰⁰.

Memoriul bulgar din 1933 solicita amnistierea și a cetățenilor români de etnie bulgară care au săvârșit infracțiuni pe timp de pace după 1918 și care fugiseră în Bulgaria. Guvernul bulgar pretindea că aceștia erau nevinovați și s-au refugiat peste graniță din cauza abuzurilor autorităților române. Tensiunea între autoritățile statului român și populația bulgară din Dobrogea era invocată de diplomația bulgară ca un „leit-motiv”. De pildă, într-o notă a Legației Bulgariei din 8 februarie 1927 se susținea că un important număr de bulgari dobrogeni s-au refugiat peste graniță din pricina că jandarmeria română îi supunea la rele tratamente. Inspectoratul Siguranței Generale din Constanța a anchetat problema, constatând că o parte dintre refugiați avea legături cu bandele de comitagii bulgari și chiar participaseră la atacurile împotriva posturilor de jandarmi, cum a fost cel din Satul Vechi (lângă Silistra). Toți ceilalți refugiați erau dezertori sau nesupuși la încorporare.

Guvernul de la Sofia sprijinea organizațiile naționaliste extremiste iredentiste bulgare „Dobrogea”, ORID și altele. Aceste organizații desfășurau activități teroriste, bandele de comitagii efectuând frecvent atacuri armate asupra instituțiilor statului român și a etnicilor români din Dobrogea. Organizațiile bulgare îi îndemneau pe tinerii bulgari să nu-și facă serviciul militar sub drapelul românesc, creându-se o stare de spirit foarte încordată. Astfel se explică numărul mare de tineri bulgari nesupuși la încorporare și dezertori fugiți în Bulgaria. Guvernul bulgar cerea amnistierea generală a cetățenilor vinovați de fapte de trădare, dezertare și banditism după ce însuși guvernul bulgar a favorizat săvârșirea acestor fapte prin încurajarea organizațiilor naționaliste și a locuitorilor din Dobrogea care fugeau peste graniță. Între acești vinovați se

---

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 713-716, Raportul procurorului general de pe lângă Curtea de Apel Constanța, nr. 1892 din 1928, către Ministerul de Justiție.

numărau infractori periculoși pentru care nu era posibilă o amnistiere¹⁰¹.

Ministerul Justiției de la București respingea propunerea Bulgariei de acordare a unei amnistii generale. Într-un document din 19 iulie 1934, semnat de ministrul Justiției, Constantin Angelescu și de Diaconescu, șeful Serviciului de resort din Minister, se susținea că o amnistie numai pentru etnicii bulgari nu este oportună, deoarece ar crea un privilegiu, care ar produce nemulțumiri în rândul altor cetățeni români.

De altfel, cea mai mare parte dintre infractori de etnie bulgară au beneficiat de decretele și legile anterioare de amnistie și grațiere la fel ca toți ceilalți, în mod egal. Ei puteau să beneficieze și de grațieri individuale. Ministerul de Externe al României și-a însușit ideea acordării de grațieri individuale, nu colective, pentru etnicii bulgari¹⁰².

5. 6. Problema dublelor proprietăți întretăiate de frontiera terestră româno-bulgară

Odată cu aplicarea Tratatului de Pace de la București din 1913 o serie de proprietari, atât cetățeni români cât și cetățeni bulgari, au ajuns cu proprietățile întretăiate de frontiera româno-bulgară din zona Cadrilaterului. În multe porțiuni ale frontierei menționate existau păduri care stânjeneau trupele de grăniceri la buna supraveghere a zonei. Astfel, erau favorizate bandele de comitagii, care treceau fraudulos granița spre România. De aceea se impunea mai întâi soluționarea problemei dublelor proprietăți, ca ulterior guvernele român și bulgar, de comun acord, să defrișeze pădurile din zona

---

¹⁰¹ *Ibidem*, fila 721-724, Referat MAE privind amnistia, București, 1934.

¹⁰² *Ibidem*, fila 719, Adresa Ministerului Justiției nr. 79276 din 19 iulie 1934, către MAS, București, semnată Angelescu.

frontierei. Problema dublelor proprietăți de frontieră era tratată în Protocolul româno-bulgar din 5 decembrie 1913 (art. 9), dar necesita o convenție. La 9 septembrie 1930, Guvernul României, prin intermediul ministrului său plenipotențiar de la Sofia, Bilciurescu, a propus Guvernului Bulgariei încheierea unei convenții bilaterale privitoare la proprietățile române și bulgare tăiate de frontiera comună. Guvernul bulgar nu a răspuns la această propunere.

La 23 septembrie 1933 guvernul român a revenit cu propunerea rezolvării acestei chestiuni printr-o convenție cu Bulgaria, după modelul celei bulgaro-iugoslave din 14 februarie 1930, ce fusese completată la 3 iunie 1933 cu o convenție complementară¹⁰³. Convenția bulgaro-iugoslavă, limita dubla proprietate, situată pe teritoriului statului vecin până la linia graniței. Proprietarul pierdea terenul care depășea granița.

Guvernul român și-a argumentat propunerea, pentru a nu fi respinsă de Bulgaria, invocând Convenția bulgaro-iugoslavă. Guvernul bulgar răspundea că nu se poate stabili o comparație între relațiile sale cu Iugoslavia și cele care le are cu România. Cu Iugoslavia, Bulgaria era „aproape pe picior de război”, de aceea rezolvarea dublei proprietăți era în asemenea împrejurări „o necesitate comandată de nevoia unui minimum de securitate”. Cu totul altele erau relațiile Bulgariei cu România, încât guvernării de la Sofia declarau: „socotim că dreptul de proprietate poate fi asigurat de ambele părți ale fruntariei, în virtutea legilor celor două state suverane”. Așadar, Bulgaria refuza să rezolve problema dublei proprietăți din zona Cadrilaterului, invocând bunele relații cu România.¹⁰⁴

---

¹⁰³ *Ibidem*, f 490, Referat MAE privind chestiunea dublelor proprietăți de la frontiera bulgaro-română.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f 491-493, Referat privitor la chestiunile care urmează a fi rezolvate prin negocieri între guvernul nostru și cel bulgar, întocmit de ministrul Iacovaki de la Direcțiunea fruntariilor.

Răspunsul Bulgariei „ascunde însă aceeași duplicitate, care tinde la crearea unei situațiuni nesigure, de care fie persoanele private, fie agenții oficioși ai Guvernului se servesc pentru scopuri politice”, constatau autoritățile române.

Din punct de vedere juridic, chestiunea dublei proprietăți intra sub incidența Legii vămilor (capitolul XXIV), publicată în Monitorul Oficial nr. 87 din 13 aprilie 1933. Era prevăzută procedura de urmat pentru ca proprietarii să-și poată exploata terenurile agricole și pășunea din zona frontierei.

Guvernul Bulgariei a refuzat sistematic defrișarea pădurilor din zona frontierei pe o adâncime considerabilă. Dar nici guvernul de la București nu a tăiat pădurile pe partea românească de frontieră.

În 1920-1921 grănicerii români din Cadrilater au cerut guvernului să defrișeze o zonă de un kilometru lățime de-a lungul frontierei, precum și câte o sută de metri la stânga și la dreapta drumurilor românești, care duceau la frontieră. Această măsură a fost prevăzută într-un Jurnal al Consiliului de Miniștri din 1921. În 1928 Ministerul Agriculturii a aprobat defrișarea unei zone de doar 200 de metri lățime de-a lungul frontierei. După 3 ani, însă această zonă a fost redusă la 25 de metri, datorită nevoii de împrăștiere a coloniștilor veniți din Macedonia. Zona care ar fi trebuit defrișată a fost luată de sub autoritatea Comandamentului Corpului de Grăniceri și încredințată Oficiului Național de Colonizări.¹⁰⁵

În 1931 guvernul român a hotărât să defrișeze 25 de metri de pădure de-a lungul frontierei, pentru ca terenul viran rămas să poată fi utilizat eficient de grănicerii români.

Conform Legii vamale române, zona necesară patrulării grănicerilor era de 2-3 metri de-a lungul frontierei. Protocolul nr. 5 din 12 martie 1932, ratificat de România și Bulgaria

---

¹⁰⁵ *Ibidem.*

prevedea să se lase necultivată de ambele părți ale graniței o bandă de teren de un metru.¹⁰⁶

Considerăm că guvernele de la București nu au luat măsurile necesare pentru asigurarea condițiilor de pază a frontierei în fața incursiunilor comitațiilor.

5. 7. Cazul mănăstirii Zografos de la Muntele Athos

Problema proprietăților mănăstirii Zografos din Muntele Athos a constituit un important subiect în negocierile româno-bulgare. Guvernul bulgar cerea ca mănăstirea bulgară Zografos din Muntele Athos să fie repusă în posesia bunurilor imobile din Basarabia pe care le deținuse până în 1916: mănăstirile închinat Căpriană și Condița.

Întemeiată în secolul X de frații Aron și Ioan Moise, macedo-români din Ohrida, mănăstirea Zografos (Zugravu) va fi preluată de călugării bulgari, începând cu secolele XI-XII până astăzi.¹⁰⁷

Domnitorii români Alexandru Vodă și Bogdan cel Orb au ridicat importante construcții în incinta mănăstirii, menționate în inscripții pe zidurile acesteia. În 1698 domnitorul Antioh Cantemir i-a închinat mănăstirea Căpriană de lângă Chișinău. În secolul XVIII mănăstirea Căpriană a înființat schitul Condița, în același județ Lăpușna din Basarabia. Mănăstirea Căpriană avea în proprietate și în administrare Schitul Condița (care avea statut de metoc). Astfel, cele două bogate mănăstiri românești închinat își trimiteau întregul venit către mănăstirea bulgară Zografos. După anexarea Basarabiei (în 1812), Imperiul Rus a încurajat acest proces, folosind mănăstirea Zografos „ca instrument al politicii și expansiunii

---

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București 2001, p. 343.

rusești” în Balcani. Prin Decretul Imperial din 9 martie 1873, Ministerul de Externe rus a preluat administrarea proprietăților mănăstirilor închinatelor locurilor sfinte.

Ajungând să lupte împotriva Bulgariei în Primul Război Mondial, Rusia a hotărât în 1916, ca mănăstirile basarabene să rupă legătura cu mănăstirea Zografos.¹⁰⁸ Prin trei ucizuri din 1916 ale Sfântului Sinod de la Moscova, mănăstirile Căpriană și Condița au trecut sub administrația Bisericii Ortodoxe Ruse, încetând deci să mai fie „închinatelor” mănăstirii Zografos. Totodată, au fost înlăturați călugării bulgari, care mai rămăseseră în Căpriană și Condița.

În urma unirii Basarabiei cu România în 1918, Biserica Ortodoxă Română a înlocuit-o pe cea rusă în Basarabia. Mănăstirea Căpriană și schitul ei Condița au fost incluse în Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului, prin hotărârea din 20 iunie 1918 a arhiepiscopului N. Munteanu.¹⁰⁹ Așadar, România a preluat de la Rusia mănăstirile Căpriană și schitul Condița libere de orice „închinare”.

În documentele MAE, juristul Paul Negulescu preciza că „închinarea” unei mănăstiri nu înseamnă trecerea ei în proprietatea altei instituții duhovnicești, ci numai o dependență de ordin moral și spiritual, care avea drept scop conservarea averii acelei mănăstiri printr-o mai bună administrare. Prin urmare, nu era fondată pretenția guvernului bulgar, că mănăstirea Zografos ar avea drept de proprietate asupra mănăstirii Căpriană și a schitului Condița.¹¹⁰

În plus, Mănăstirea Zografos nu se afla sub suveranitatea Bulgariei, ci a Greciei. Tratatul de la Berlin (1878), Sevres (1920), Lausanne (1923) și Constituția Greciei

---

¹⁰⁸ AMAE, fond Bulgaria vol 82, f 687, Referat MAE privind Mănăstirea Zografos, din 3 septembrie 1934 semnat N. Celebidache.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 673, Referat MAE din 23 martie 1934, București, semnat Paul P. Negulescu.

prevedeau suveranitatea Greciei asupra Muntelui Athos și cetățenia greacă pentru toți călugării de acolo. Guvernul de la Atena atrăgea atenția guvernului României asupra acestei realități în 1934, arătând că, în consecință, „guvernul bulgar nu are nici un drept de a se erija în apărător al drepturilor mănăstirii Zografos”. Numai guvernul elen avea dreptul să reprezinte interesele mănăstirii Zografos pe plan internațional. Prin acordul secret româno-grec privitor la lichidarea chestiunilor care derivau din aplicarea reformei agrare, semnat în august 1931, statul elen a renunțat să susțină orice altă pretenție pe care supușii săi ar formula-o în viitor față de România. În opinia unor demnitari din Ministerul Afacerilor Externe de la București, România nu putea accepta cererea guvernului bulgar, care nu avea dreptul să reprezinte o instituție ce se afla sub suveranitatea statului grec.¹¹¹

Consiliul Juridic de pe lângă guvernul României a emis, însă, un aviz privind proiectul Jurnalului Consiliului de Miniștri, în care a demonstrat că România nu trebuia să conteste Bulgariei dreptul de a susține interesele mănăstirii Zografos. Aceasta, deoarece Zografos avea caracter național bulgar și se bucura de privilegii prin tratate, ca și celelalte mănăstiri din Muntele Athos. Și România avea dreptul de a susține interesele mănăstirilor românești de la Athos, respingând pretenția Greciei de a avea suveranitate absolută asupra complexului monahal.¹¹²

Consiliul Juridic sugera ca România să răspundă diplomatic Bulgariei că problema mănăstirii Zografos trebuia rezervată” din cauza pretenției Greciei. În context, România și Bulgaria împreună puteau să apere privilegiile mănăstirilor românești și bulgare de la Muntele Athos în fața tendințelor de

---

¹¹¹ *Ibidem*, f 688, Referat MAE privind Mănăstirea Zografos, din 3 septembrie 1934 semnat N. Celebidache.

¹¹² *Ibidem*, f 689-690, Avizul Consiliului Juridic nr 174 din 9 noiembrie 1934, București, semnat Em. Pantazi, C. Stoicescu, N. Raicovicianu.

grecizare promovate de guvernul de la Atena. O altă soluție era ca România să nu ia în considerare cererea Bulgariei, motivând că proprietățile din Basarabia au fost preluate de statul român de la statul rus în starea de drept și de fapt existentă și că aceste mănăstiri se află în stăpânirea Arhiepiscopiei Chișinăului care veghează la întreținerea lor.¹¹³

5. 8. Chestiunea podului peste Dunăre

Bulgaria i-a propus României adeseori construirea unui pod peste Dunăre. Această chestiune s-a pus încă în 1895, apoi a fost reluată în 1913, în cadrul discuțiilor româno-bulgare pentru rectificarea frontierei dobrogene, când România primea Cadrilaterul prin Pacea de la București. Guvernul bulgar a readus chestiunea podului în discuție cu prilejul propunerii României de a încheia o convenție aeriană cu Bulgaria. Apoi, această chestiune se regăsea în memoriul bulgar prezentat la București în 30 noiembrie 1933. Problema în cauză a fost subiect aparte în conversațiile purtate de șeful Legației române din Sofia, Vasile Stoica cu primul-ministru bulgar Mușanov în perioada iulie 1932 – ianuarie 1934. Stoica i-a declarat lui Mușanov atunci, conform instrucțiunilor primite de la București, că „în principiu guvernul român ar fi de acord în ce privește construirea acestui pod”, arătând că prioritar era podul între România și Iugoslavia și că exista dificultatea procurării mijloacelor materiale necesare. Diplomatul român încerca să-l convingă pe Mușanov, că o apropiere politică hotărâtă între Bulgaria și România ar facilita sau chiar ar condiționa construirea podului peste Dunăre.¹¹⁴

---

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, vol. 82, f. 487-488, Referat MAE privind Chestiunea Podului peste Dunăre, 1934, Stoica pentru Titulescu.

Valoarea comercială a unui astfel de pod pentru România era mică. Exportul românesc în Bulgaria și Grecia era neînsemnat. România exporta mai ușor pe Dunăre, în Bulgaria: petrol, lemne și sare. Pentru schimburile comerciale între România și Grecia, tranzitul prin Bulgaria era prea costisitor și solicita mai multe zile, decât pe mare. Aceasta deoarece nici drumurile din Bulgaria și nici mijloacele de transport terestre disponibile nu erau modernizate. Pentru comerțul românesc, legătura terestră cu Salonicul nu era importantă. Drumul pe uscat prin Bulgaria spre Grecia nu oferea câștig de timp, față de cel pe mare și era sensibil mai scump.

Nici pentru Polonia acest drum terestru nu prezenta importanță, calea sa comercială prin Galați și Constanța rămânea mai avantajoasă. Mai mult, comerțul Poloniei cu Bulgaria era redus (circa 70 milioane leva în 1933), fiindcă ambele erau țări agrare. În schimb, pentru Bulgaria acest pod ar fi fost de o mare utilitate, dat fiind exportul ei spre nord.

Așadar, în timp de pace, acest pod prezenta un real interes pentru Bulgaria, iar pentru România unul redus. Însă, în timp de război, dacă Strâmtoarea Dardanele ar fi fost închisă, drumul terestru spre Salonic, prin Bulgaria, devenea pentru România, Polonia și Cehoslovacia de o importanță majoră din motive de apărare națională, cu condiția ca accesul să fie garantat. Drumul putea fi sigur, iar tranzitul garantat, numai dacă Bulgaria intra și devenea membru sigur și hotărât în sistemul de alianțe al României.¹¹⁵

Prin urmare, construirea unui pod peste Dunăre între România și Bulgaria nu se putea discuta și realiza, decât atunci când Bulgaria ar intra în alianță cu România.

---

¹¹⁵ *Ibidem.*

5. 9. Încheierea Convenției aeriene

În iunie 1931 guvernul român a început discuțiile cu guvernul de la Sofia pentru încheierea unei convenții de navigație aeriană. România propunea crearea unei linii aeriene București-Sofia-Salonic și retur. Convenția urma să aibă caracter general internațional și era analoagă cu cea încheiată între Bulgaria și Polonia. Discuțiile s-au derulat cu întreruperi până în mai 1937, deoarece autoritățile bulgare manifestau reticență față de survolul avioanelor românești asupra teritoriului bulgar. Diplomatul român Vasile Stoica, acreditat ca ministru plenipotențiar la Sofia la 1 aprilie 1932, a avut o serie de întrevederi cu premierul bulgar Mușanov și cu generalul Kissov, ministrul de război al Bulgariei pentru a discuta chestiunea convenției aeriene.¹¹⁶

În vederea grăbirii încheierii convenției aeriene româno-bulgare a intervenit pe lângă autoritățile bulgare și ministrul Poloniei la Sofia, Tarnowski, după ce primise instrucțiuni de la guvernul său.

Tergiversările guvernului bulgar erau determinate de mai mulți factori. Opoziția venea din partea Ministerului de Război și a Statului Major bulgar, care vedeau un pericol în survolul de către piloții români a teritoriului bulgar. Cele două instituții bulgare presupuneau că România are alt interes, decât cel de tranzitare a spațiului aerian bulgar, suspectând un eventual spionaj militar. Pe de altă parte guvernul bulgar văzând insistența guvernului de la București pentru convenția de navigație aeriană, a încercat s-o condiționeze de încheierea convenției privind construirea unui pod peste Dunăre între România și Bulgaria.

---

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 495-496, Referat MAE privind Chestiunea Convenției aeriene, 1934, Stoica pentru Titulescu.

În cadrul discuțiilor cu demnitarii bulgari, diplomatul român Stoica arăta că survolul în chestiune nu are valoare militară, deoarece fotografierea terenului era interzisă. Iar piloții bulgari ar avea dreptul, prin convenția propusă, să survoleze în România o distanță de două ori mai lungă (Turnu Măgurele – București – frontiera polonă), decât distanța ce le-ar reveni piloților români (Nicopole – Petrici). În privința profitului, ministrul Stoica contraargumenta prin interesul Bulgariei de a face din Sofia un centru de comunicații aeriene și de a crea legături cotidiene cu cel mai important oraș din preajma Bulgariei, care era Bucureștiul.

O altă propunere a guvernului bulgar era încheierea unei convenții de ansamblu pentru comunicații, în care să fie prevăzută și propunerea bulgară de construire a unui pod peste Dunăre. V. Stoica susținea că încheierea convenției aeriene constituie o chestiune separată, așa cum a fost cea dintre Bulgaria și Polonia, precum și între diferitele state și Bulgaria, care au aderat la o convenție internațională aeriană. În consecință, statele semnatare au posibilitatea de a încheia doar aranjamente bilaterale în vederea reglării navigației aeriene internaționale. Iar chestiunea podului peste Dunăre, în viziunea diplomatului român era „de o importanță așa de mare și înglobează interese așa de puternice, încât nu poate fi invocată în cazul unei simple convențiuni aeriene”.

Totuși, bulgarii nu doreau încheierea convenției aeriene. Ei au amânat-o ani de zile. Vasile Stoica era convins că bulgarii vor ceda „numai sub presiune”. În 1934 diplomatul Stoica recomanda guvernului României: „să nu aplicăm nici una din concesiunile pe cari le admitem, până ce guvernul bulgar nu satisface și el cererile noastre”.¹¹⁷

Convenția între România și Bulgaria referitoare la exploatarea liniilor de comunicație aeriană regulată a fost

---

¹¹⁷ *Ibidem.*

încheiată la Sofia la 22 mai 1937 între guvernul Tătărescu (ministru de Externe – Victor Antonescu) și guvernul bulgar Kiosseivanov, reprezentând regimul autoritar monarhic al lui Boris al III-lea. Convenția prevedea dezvoltarea comunicațiilor aeriene româno-bulgare pe baza Convenției multilaterale cu privire la navigația aeriană din 13 octombrie 1919. Guvernul bulgar acorda unei întreprinderi românești de navigație aeriană, desemnată de guvernul român, autorizațiile pentru exploatare pe teritoriul bulgar a liniei de comunicație aeriană Salonic – Sofia – București – Varșovia și retur. Reciproc, guvernul român acorda unei întreprinderi, desemnată de guvernul bulgar, autorizațiile necesare pentru exploatarea aceleiași linii.

Cele două firme de navigație aeriană se bucurau de clauza națiunii celei mai favorizate. Firma bulgară avea pe teritoriul României dreptul să folosească gratuit toate aerodromurile românești de pe itinerariul său. Avea dreptul de a construi hangare, ateliere și instalații tehnice și avea dreptul la aceeași asistență ca și avioanele românești. Firma românească se bucura de aceleași drepturi pe teritoriul bulgar. În caz de infracțiuni grave, România putea să ceară guvernului bulgar să desemneze o altă firmă în locul celei vinovate. Același drept îl avea și Bulgaria. Diferențele referitoare la aplicarea Convenției trebuiau să fie supuse deciziei unui tribunal arbitral, care devenea obligatorie pentru ambele țări. Această Convenție a intrat în vigoare în 12 august 1938 și a înlocuit vechea Convenție din 1922. La 5 aprilie 1941 se va încheia o nouă Convenție aeriană.¹¹⁸

---

¹¹⁸ Gheorghe Gheorghe, *Tratatul internațional ale României, 1921-1939*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 498, doc. nr. 478, Convenție între România și Bulgaria referitoare la exploatarea liniilor de comunicație aeriană regulată, Sofia, 22 mai 1937.

CONCLUZII

Relațiile politico-diplomatice româno-bulgare din anii 1938-1940 au fost marcate de revizionismul Bulgariei, în special de pretențiile sale teritoriale vizând Dobrogea, de problema minorităților, de neînțelegerile economice.

Amenințată de trei vecini revizionişti (URSS, Ungaria și Bulgaria), România a depus eforturi pentru rezolvarea problemelor litigioase cu Bulgaria, în scopul de a slăbi presiunea asupra hotarelor sale. România a acordat drepturi minorităților, a făcut concesiuni financiare Bulgariei, a semnat Acordul de la Salonic, recunoscând dreptul Bulgariei la reînarmare, dar nu a acceptat cedări teritoriale (până în vara anului 1940, când situația sa a devenit deosebit de gravă). Însă Bulgaria a persistat în politica sa iredentistă și a perpetuat regimul intern dur și intolerant, de deznaționalizare forțată a minorității române, de încălcare flagrantă a drepturilor sale. De aceea, negocierile nu s-au putut finaliza cu încheierea unui acord serios de rezolvare globală a problemelor litigioase româno-bulgare. Aceasta deși România și-a dovedit mereu voința politică de soluționare a tuturor chestiunilor în litigiu, în vederea unei reconcilieri româno-bulgare, iar guvernele de la București au acționat insistent în acest sens, atât pe plan diplomatic, cât și în politica internă. Rezultatele slabe ale negocierilor au fost determinate în principal de influența naționalimului bulgar, care în realitate nu dorea o înțelegere româno-bulgară, ci satisfacerea pretențiilor sale teritoriale asupra Dobrogei. Revendicările teritoriale ale Bulgariei au devenit tot mai agresive în condițiile în care Germania și Ungaria își împărțeau Cehoslovacia, amenințând apoi România. În final, cu sprijinul lui Hitler, Bulgaria a participat la mutilarea României, Greciei și Jugoslaviei.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE ARHIVISTICE

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României,
București, (AMAE)
Fond Bulgaria, vol. 82.
Fond Dosare speciale, vol. 289.
Fond Înțelegerea Balcanică.
Fond 71/1920-1944, România, vol. 16.

II. IZVOARE EDITATE

2. 1. Colecții și volume de documente

Cătănuș, Dan, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar, 1919-1940*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001.

Documents diplomatiques français 1932-1939 seria 2, vol. XIX, Imprimerie Nationale, Paris, 1966-1968.

Documents on British Foreign Policy 1919-1939, seria a III-a, vol. V, His Majesty's Stationary Office, London, 1956.

I Documenti diplomatici italiani, seria IX, 1939-1934, vol. V, Istituto Poligrafico dello stato, Roma, 1962

Lungu, Corneliu Mihail și Negreanu, Ioana Alexandra, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940). Documente*, Ed. Curtea Veche, București, 2000.

Scurtu, Ioan, Mocanu, Constantin, Smârcea, Doina, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995.

Scurtu, Ioan, *România și marile puteri (1933-1940). Documente*, Ed. Fundației Române de Măine, București, 2000.

Vianu, Al. , Zorin Zamfir, *Relații internaționale în acte și documente*, București, 1974.

2. 2. Memorii, jurnale

Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, Ed. Humanitas, București, 1993.

Călinescu, Armand, *Însemnări politice 1916-1939*, (ed. Gheorghe Savu), Ed. Humanitas, București, 1990.

Gafencu, Grigore, *Ultimele zile ale Europei*, Ed. Militara, București 1992.

Gafencu, Grigore, *Politica externă a României. Cinci cuvântări*, București 1939.

Maiorescu, Titu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul* (ed. Stelian Neagoe), Ed. Machiavelli, București, 1995.

Manoilescu, Mihail, *Dictatul de la Viena. Memorii* (ed. Valeriu Dinu), București, Ed. Enciclopedică, 1991.

Pop, Valer, *Bătălia pentru Ardeal* (ed. Nicolae Mareș), Ed. Colosseum, București, 1990.

2. 3. Periodice

„Monitorul Oficial” (București) partea a III-a, Dezbaterile Adunării Deputaților, Dezbaterile Senatului, 1939.

„Timpul” (București) 1939.

„Universul” (București) 1939.

III. DICȚIONARE, ENCICLOPEDII

Bibliografia istorică a României, vol. 1-9, Ed. Academiei Române, București, 1970-1999.

Calafeteanu, Ion și Popișteanu, Cristian (coord), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

Dașcovici, Nicolae, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.

Dictionnaire diplomatique, ADI, Paris, 1933.

Enciclopedia Blackwell a gândirii politice, București, 1999.

Enciclopedia Minerva, Cluj, 1930.

Enciclopedia României, București, 1940.

Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, 1921-1939, vol. III, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Mamina, Ion și Scurtu, Ioan, *Guverne și guvernanți*, 1916-1938, Ed. Silex, București, 1996.

Mamina, Ion, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, Ed. Enciclopedică, București, 2000.

Mourre, Michel, *Dictionnaire encyclopédique d'histoire*, Nouvelle edition, Bordas, Paris, 1986.

Nedelea, Marin, *Istoria României. Compendiu de curente și personalități politice*, vol. 1-2, Ed. Niculescu, București, 1994.

Nestorescu-Bălcești, Horia, *Ordinul Masonic Român*, Ed. Șansa, București, 1993.

Predescu Lucian, *Enciclopedia României, Cugetarea*, Ed. Saeculum, București, 1999.

IV. LUCRĂRI GENERALE

Bacon, Walter Meredith, *Nicolae Titulescu și politica externă a României, 1933-1934*, Institutul European, Iași, 1999.

Bărbulescu Petre, *România la Societatea Națiunilor (1929-1939)*, Ed. Academiei, București, 1975.

Bărbulescu, Mihai; Deletant, Dennis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Ed. Enciclopedică, București, 1998.

Bitoleanu, Ion, *Politica externă a României Mari în dezbaterile Parlamentului, 1919-1939*, Ed. Mondograf, Constanța, 1995.

Boicu, Leonid; Cristian, Vasile; Platon, Gheorghe (coord.), *România și relațiile internaționale, 1699-1939*, Ed. Junimea, Iași, 1980.

Bold, Emilian, *De la Versailles la Laussane (1919-1932). Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război*, Ed. Junimea, Iași, 1977.

Bold, Emilian, *Diplomația de conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*, Ed. Junimea, Iași, 1976.

Brunnet, Jean-Paul și Launay, Michel, *D'une guerre à l'autre 1914-1945*, 4è edition, Hachette, Paris, 1974.

Buchet, Constantin, *România și Republica de la Weimar, 1919-1933*, Ed. All, București, 2001.

Bulei, Ion, *Atunci când veacul se naște...*, Ed. Eminescu, București, 1990

Buzatu, Gheorghe (coord), *Titulescu și strategia păcii*, Ed. Junimea, Iași, 1982.

Calafeteanu, Ion, *Revizionismul ungar și România*, Ed. Enciclopedică, București, 1995.

Campus, Eliza, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Ed. Politică, București, 1980.

Campus, Eliza, *Ideea federală în perioada interbelică*, Ed. Academiei Române, București, 1993.

Campus, Eliza, *Mica Înțelegere*, Ed. Științifică, București, 1968.

Chabot, Jean-Luc, *Histoire de la pensée politique (XIX-XX e siècle)*, Paris, 1987.

Chiper, Ioan, *România și Germania nazistă*, Ed. Elion, București, 2000.

Ciachir, Nicolae, *Marile puteri și România, 1856-1947*, București, 1996.

Ciorănescu, George, *Românii și ideea federalistă*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.

Cipăianu, George și Vesa, Vasile (coord.), *La fin de la Première Guerre Mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Enciclopedică, București, 1997.

Dascălu, Nicolae, *Propaganda externă a României Mari (1918-1940)*, Ed. Alternative, București, 1998.

Dascălu, Nicolae, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București, 1991.

Djuvara, Mircea, *Reflections sur le probleme de la souveraineté et sur la réalité juridique de l'etat*, București, 1935

Dobrinescu, Valeriu Florin, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Ed. Viitorul Românesc, București, 1996.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *Relații româno-engleze (1914-1933)*, Univ. Al. I. Cuza, Iași, 1986.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iași, 1993.

Dobrinescu, Valeriu Florin; Pătroiu, Ion; Nicolescu, Gheorghe, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1919-1947)*, Ed. Intact, București, 1999.

Dobrinescu, Valeriu Florin; Pătroiu, Ion, *România și Anglia în anii '30*, Ed. Scrisul Românesc, București, 1997.

Duroselle, Jean-Baptiste, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, ed. a X-a, Dalloz, Paris, 1990.

Duroselle, Jean-Baptiste, *L'Europe de 1815 à nos jours*, PUF, Paris, 1964.

Gilbert, Martin, Gott Richard, *Conciliatorii*, Ed. Politică, București, 1966.

Gusti, Dimitrie (coord.), *Politica externă a României*, București, 1924.

Hitchins, Keith, *România în 1866-1947*, Ed. Humanitas, București, 1996.

Hobsbawn, Eric, *Secolul extremelor*, Ed. Humanitas, București, 1998.

Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea Ordinii Mondiale*, Ed. Antet, București, 1998.

Iacobescu, Mihai, *România și Societatea Națiunilor, 1919-1929*, Ed. Academiei Române, București, 1988.

Iancu, Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1919)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

Iordache, Anastasie, *Criza politică din România și războaiele balcanice, 1911-1913*, București, 1998.

Iordache, Nicolae, *La Petite Entente et l'Europe*, f. e. , Geneva, 1977.

Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea*, vol. II, Institutul European, Iași, 2000 (ediția originală Barbara Jelavich, *History of the Balkans*, Cambridge University Press, 1983).

Jouve, Edmond, *Relations internationales*, PUF, Paris, 1992

Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: economic change and military conflict from 1500 to 2000*, Fontana Press, 1989.

Kissinger, Henry, *Diplomația*, Ed. All, București, 1998.

Le Breton, Jean-Marie, *Europa Centrală și Orientală între anii 1917 și 1990*, Ed. Cavallioti, București, 1996 (ediția originală Jean-Marie le Breton, *L'Europe Centrale et orientale de 1917 à 1990*, Ed. Nathan, Paris, 1994).

Madaule, Jacques, *Istoria Franței*, vol. III, Ed. Politică, București, 1973.

Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, Ed. Academiei, București, 1971.

Miloiu, Silviu, *România și Țările Baltice în perioada interbelică*, Ed. Cetatea de Scaun, Tîrgoviște, 2003.

Milza, Pierre și Berstein, Serge, *Istoria secolului XX*, Ed. All, București, 2001.

Moisuc, Viorica (coord.), „*Probleme de politică externă a României*”, vol. I, II, III, Ed. Militară, București, 1971, 1977, 1988.

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale*, Ed. Fundației „România de mâine”, București, 2002.

Moisuc, Viorica, *Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, Ed. Humanitas, București, 1991.

Mureșanu, Camil; Vianu, Alexandru; Păiușan, Robert, *Downing Street 10*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984.

Nagy-Talavera, Nicholas M. , *O istorie a fascismului în Ungaria și România*, Ed. Hasefer, București, 1996.

Nanu, Frederic C. , *Politica externă a României 1919-1933*, (ed. Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroi), Institutul European, Iași, 1993.

Niciu, Marțian, *Organizații internaționale*, Ed. Fundației Chemarea, Iași, 1994.

Oprea, Ion M. , *Nicolae Titulescu*, Ed. Științifică, București, 1966.

Ornea Zigu, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996.

Pavlovitch, Stevan K. , *Istoria Balcanilor, 1804-1945*, Ed. Polirom, Iași, 2000, (ediția originală Stevan K. Pavlovitch, *A History of the Balkans 1804-1945*, Addison Wesley Longman Limited, 1999).

Petrencu, Anatol, *Istoria universală*, Ed. Museum, Chișinău, 1995.

Preda, Dumitru; Alexandrescu, Vasile; Prodan, Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Ed. Enciclopedică, București, 1994.

Pușcaș, Vasile, *Pulsul istoriei în Europa Centrală*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1998.

Renouvin, Pierre și Duroselle, Jean-Baptiste, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, ed. a II-a, Armand Colin, Paris, 1996.

Renouvin, Pierre, *Histoire des relations internationales*, vol. VIII, Hachette, Paris, 1955.

Reprezentanțele diplomatice ale României, Ed. Politică, București, 1971.

Retegan, Mihai, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Ed. Semne, București, 1997.

Sandu, Traian, *Le système de sécurité français en Europe centre-orientale. L'exemple roumain (1919-1933)*, L'Harmattan, Paris, 1999.

Savu, Al. G. , *Dictatura regală*, Ed. Politică, București, 1970.

Scurtu, Ioan și Buzatu, Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, București, 1999.

Scurtu, Ioan, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1996.

Sofronie, George, *La position internationale de la Roumanie*, București, 1938.

Stănescu, Marin C. , *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919-1943)*, Ed. Silex, București, 1994.

Știrban, Marcel, *Politica externă a României în perioada interbelică*, f. ed. , Cluj-Napoca, 1993.

Talpeș, Ioan, *Diplomație și apărare. Coordonate ale politicii externe românești, 1933-1939*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

Țărău, Liviu și Țărău, Virgiliu (coord.), „*România și relațiile internaționale în secolul XX. In honorem profesorului univ. dr. Vasile Vesa*”, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 2000.

Taylor, A. J. P. , *Originile celui de-al doilea război mondial*, Ed. Polirom, Iași, 1999.

The History of international relations in Central and Eastern Europe, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1995.

Vanku, Milan, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei, 1920-1938*, Ed. Politică, București, 1979.

Vesa, Vasile și Pușcaș, Vasile (coord.), *Dezvoltare și modernizare în România interbelică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988.

Vesa, Vasile, *Les relations politiques roumano-françaises au début du XX-ème siècle (1900-1916)*, Ed. Academiei Române, București, 1986.

Vesa, Vasile, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900-1916). Pagini de istorie diplomatică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

Zorgbibe, Charles, *Histoire des Relations Internationales*, vol. I-IV, PUF, Paris, 1995.

V. LUCRĂRI SPECIALE

Ancev, Stefan, *Dobrudjanskiat văpros*, Veliko Tărnovo, 1994.

Antonescu, Ion, *Români. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, Iași, 1991.

Barnea, Ion, Ștefănescu, D, *Din istoria Dobrogei*, vol. 3, București, 1971.

Basciani, Alberto, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud. 1918-1940*, Roma, 2000.

Bold, Emilian, Seftiuc, Ilie, *Pactul Ribbentrop-Molotov*, Institutul European, Iași, 1998.

Calafeteanu, Ion, *Politică și interes național în România interbelică*, Ed. Enciclopedică, București, 1998.

Campus Eliza, *State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relațiile internaționale. Prima jumătate a secolului XX*, Ed. Politică, București, 1988.

Campus, Eliza, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei, București, 1972.

Constantiniu, Florin, *1941. Hitler, Stalin și România*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2002.

Constantiniu, Florin, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, Ed. Danubius, București, 1991.

Dandara, Livia, *România în vârtoarea anului 1939*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

Dimitrov, Ilcio, *Anglia i Bălgaria, 1938-1941*, Sofia, 1996.

Dimitrov, Th. D. , *La Bulgarie et la Société des Nations. L'expérience de la protection internationale des minorités nationales, 1920-1939*, Geneve, 1994.

Djuvara, Neagu, *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, București, 1996.

Dobrinescu, Valeriu Florin și Pătroiu, Ion, *Ultimele lumi de pace, martie-august 1939*, Institutul European, Iași, 1992.

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Ed. Junimea, Iași, 1992.

Gafencu, Grigore, *Preliminaires de la Guerre a l'Est*, Egloff, Freiburg, 1944 (ed. rom. *Preliminarii la războiul din răsărit*, Ed. Globus, București, 1996).

Ghencev, Nikolai, *Vănșnata politika na Bălgaria, 1938-1941*, Sofia, 1989.

Hillgruber, Andreas, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*, Ed. Humanitas, București, 1994.

Iordan, Constantin, *Minoritățile etnice în sud-estul european*, Ed. Curtea Veche, București, 2002.

Kuzmanova, Antonina, *Balkanskata politika na Rumănia, 1933-1939*, Sofia, 1984.

Kuzmanova, Antonina, *Dobrudjanskiat văpros v mejdunarodite otnoșeniia 1938-1940*, în „Izvestiia na Instituto po istoriia” (Sofia), nr. 3, 1990, p. 113-136.

Кузманова, Антонина, *От Ньой до Крайова, Държавно Издателство Наука и Изкуство, София, 1989.*

La Dobroudja Roumaine. Etudes et documents, București, 1919.

Moisuc, Viorica, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1939 - mai 1940*, Ed. Academiei, București, 1971.

Niagulov, Blagovest, *Dobrudjanskite balgari i kongresite na evropeiskite naționalni nalžinstva*, în „Dobrudja” (Silistra), r. 7, 1990, p. 87-101.

Niagulov, Blagovest, *La question de Dobroudja*, în „Etudes Balkaniques”, Sofia, 1989, nr. 4, p. 21-40.

Nouzille, Jean, *La frontiere bulgaro-roumaine en Dobroudja*, în „Revue Roumaine d'histoire”, nr. 1-2, 1996.

Pașcalău, Gheorghe, *România și Marea Britanie. Relații politico-diplomatice. 1933-1939*, Ed. Albatros, București, 2001.

Pătroiu, Ion, Dobrinescu, Valeriu Florin, *România și Anglia în anii '30*, Ed. Scrisul Românesc, București, 1997.

Popișteanu, Cristian, *România și Antanta Balcanică*, Ed. Politică, București, 1968.

Popov, Joseph, *La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines*, Liege, 1935.

Popov, Žeko, *Bългарите v Severna Dobrudja*, Sofia, 1988.

Rotschild, Joseph, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale și de Est*, Ed. Antet, București, 1997

Simion, Aurică, *Dictatul de la Viena*, Ed. II (îngrijită de E. Simion), Ed. Albatros, București, 1996.

Sirkov, Dimităr, *Vănșnata politika na Bălgaria, 1938-1941*, Sofia, 1979.

Todorova, Maria, *Balkanii și balcanismul*, Ed. Humanitas, București, 2000.

Todorova, Maria, *Cursul discursului naționalismului bulgar*, în Peter F. Sugar, „*Naționalismul est-european*”, Ed. Curtea Veche, București, 2002.

Velichi, Constantin, *România și renașterea bulgară*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Editura NAPOCA STAR este acreditată CNC SIS
(vezi http://www.cncsis.ro/cenaposs/web_edituri.html)

La Editura NAPOCA STAR au mai apărut, în același domeniu:

- Agabrian, Mircea: ***Introducere în viața politică***
- Alicu, Dorin; Opreanu, Coriolan: ***Les amphithéâtres de la Dacie romaine***
- Alicu, Dorin; Crișan, Ion-Horia: ***Medicina la romani***
- Bălteanu, George: ***Apa la romani***
- Boilă, Ioan Z.: ***Dialectica democrației creștine***
- Bucur, Ioan-Marius; Stan, Lavinia: ***Persecuția bisericii catolice din România. Documente din Arhiva Europei Libere (1948-1960)***
- Câmpian, Anca: ***Din istoria gândirii americane. Filosofia comunicățională a lui George Herbert Mead în context pragmatic***
- Cămpăneanu, Ioan: ***Bogomilismul – mișcare social-politică și religioasă***
- Cosma, Călin; Gudea, Alexandru: ***Habitat und Gesellschaft in Westen und Nordwesten Rumaniens in den 8-10 Jahrhunderten N. Chr.***
- Din, Petre: ***Mitul bunului împăratului în sensibilitatea colectivă a românilor din Transilvania în secolul al XVII-lea***
- Dumitrașcu, Nicu: ***Cele șapte personalități de la Niceea (325). Rolul lor în cadrul primelor frământări ecumenice majore ale lumii creștine***
- Gavril Flóra: ***„Ce este o națiune?”. Identitate teritorială și populațională în structura ideatică a ideologiilor naționale din Transilvania***

102 • *România și Bulgaria – diplomatie și conflict*

- Grassi, Fabio L.: *Passeggiate nello spazio politico ottomano*
- Gudea, Nicolae; Ghiurco, Ioan: *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*
- Iliescu, Vasile: *Antropologie culturală germană*
- Iliescu, Vasile: *Critica statului – democrație, totalitarism*
- Isac, Dan: *Viața cotidiană în castrul Daciei Porolissensis*
- Isac, Dan: *Castrul roman de la SAMVS - Căprieu*
- Ivan, Adrian Liviu: *La question des nationalités...*
- Laszlo, Traian: *Drepturile omului*
- Mișu, Achim: *Antropologie culturală*
- Mișu, Achim: *Sociologie generală*
- Mirghelău, Florin: *Elitele politice și modernitatea românească*
- Roman, Cristian-Aurel: *Iluminatul la romani*
- Rus, Dorin-Ioan: *Breasla cizmarilor din Reghinul Săseș*
- Tamba, Dumitru; Gudea, Nicolae: *Despre templul lui Iupiter Dolichenus*
- Todîja, Damian: *Mihai Viteazul și Clujul*
- Vasiliev, Valentin; Rustoiu, Aurel; Balaguri, Eduard A., Cosma Călin: *Solotvino – „Cetate” (Ucraina subcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vîrstă a fierului și din Evul Mediu timpuriu*
- ***, *PRO-MEMORIAM 1940-1945. Revista românilor persecutați, refugiați, expulzați sau deportați din motive etnice*
- ***, *STUDIA Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, nr. 3/2001, nr. 2,3/2002, nr. 2/2003

Prof. drd. **Maria Costea** este originară din Bucovina de Nord și cunoscătoare de limbi slave. Absolventă a Univ. „1 Decembrie 1918” Alba Iulia și licențiată în istorie a Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, cu media maximă (în 1997). Doctorand în istorie (din 2002), sub conducerea științifică a prof. univ. dr. Viorica Moisuc, la Univ. „Ovidius” Constanța, cu tema *Relațiile politico-diplomatice româno-bulgare (1938-1940)*. Maria Costea a participat la conferințe internaționale și este autoare de studii științifice publicate în reviste de specialitate. Este profesoară la Liceul „C. Brâncuși” din Târgu-Mureș. Cartea reprezintă o parte a tezei sale de doctorat.

„Însemnătatea relațiilor dintre România și Bulgaria este evidentă, date fiind vecinătatea și destinul lor istoric și actual. Cartea Mariei Costea reprezintă o reală contribuție științifică la cunoașterea unui subiect care nu a fost tratat până acum în istoriografia românească: «Negocierile româno-bulgare privind problemele litigioase» dintre cele două țări. Întemeiată pe documente diplomatice inedite din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, lucrarea aduce în circuitul științific o serie de informații noi și foarte interesante privind relațiile româno-bulgare și politicile celor două state privitoare la problemele ce grevau raporturile bilaterale: minoritățile, școlile, bisericile, proprietățile, atacurile bandelor de comitații bulgari, colonizarea macedo-românilor în Dobrogea de Sud.”

Prof. univ. dr. Viorica Moisuc

ISBN: 973-647-226-4

Maria Costea

**ROMÂNIA
și
BULGARIA**

**DIPLOMAȚIE
și
CONFLICT**

Maria Costea • ROMÂNIA ȘI BULGARIA – DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT

Editura NAPOCA STAR